پەیوەندی تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان بەئاسایشی خێزان- جیابونەوە بەنموونە/ تویێژینەوەیەکی مەیدانیە لە شاری هەولێر

هێمن ئەمین جەلال شوانی

بەشی ڕاگەیاندن، کۆلێژی ئاداب و هونەر، زانکۆی جیهان- هەولێر، کوردستان، عێراق

پوختەی توێژینەوە

هذە خێزان بەیەکەم خانەی پێگەیاندنی تاکەکانی کۆمەڵگە دادەنرێ، لەژێر چەتری خێزاندا ئاسایشی ئەندامان تاڕادەیەکی زۆر پارێزراو دەبێ، بەڵام جیابونەوە بەگەورەترین هەڕەشە و مەترسی بۆ سەر ئاسایشی خێزان دادەنرێ. ئامانجی سەرەکی ئەم توێژینەوەیە بریتیە لە دەستنیشانکردنی پەیوەندی بەکارهێنانی تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان بەئاسایشی خێزان، کە جیابونەوە بەنمونە وەرگیراوە، لەم توێژینەوەیەدا میتۆدی (وەسفی- بەڕێگەی ڕووپێوی کۆمەڵایەتی بەنموونە) بەکارهاتوە بۆ وەسفکردن و هەڵسەنگاندن و گەیشتن بەئەنجامەکان و دیاریکردنی ئاستی پەیوەندییەکانی بەکارهێنانی تۆڕی کۆمەڵایەتیەکان لەسەر ئاسایشی خێزان بەتایبەت جیابونەوە بۆ ئەوەش (170) کەس لە هەولێر، کە ژیانی هاوسەریان پێکهێناوە بونەتە نمونەی توێژینەوەکە. وەک لە توێژینەوەکەدا خراوەتەڕو، داتا و ئامارەکانی ئەنجومەنی باڵای دادوەری لە هەرێمی کوردستان دەریدەخەن، زیادبونی ڕێژەی جیابونەوە لە کوردستان هاوکاتە لەگەڵ بڵاوبونەوەی زیاتری تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان لە کوردستان، لە دەرئەنجامی ئەم توێژینەوەیەدا دەرکەوتوە تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان، لەناویاندا فەیسبووك و ئینستاگرام مەترسی گەورەیان لەسەر ئاسایشی خێزان و ژیانی هاوسەران دروستکردوە و، بونەتە یەکێک لە هۆکارە سەرەکیەکانی جیابونەوەی ژن و مێرد لە یەکتر.

کلیلە وشەکان: تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان، ئاسایش، خێزان، ئاسایشی خێزان، جیابونەوە .

1. پێشەکی

ئاسایشی خێزان بەیەکێک لە پایە گرنگەکانی ژیانی تاک دادەنرێ، هەر کاتێک ئاسایشی خێزان کەوتە بەر هەڕەشە و مەترسی، دڵنیایی و سەلامەتی تاکەکانیش دەکەوێتە ژێر هەڕەشە، چەندین فاکتەری گرنگ کاریگەریان لەسەر تێکچونی و لەباربردنی ئاسایشی خێزان هەیە، یەکێک لەوانە جیابونەوەیە، چونکە بەجیابونەوەی ژن و مێرد لەیەکتر ئیتر شتێک نامێنێ بەناوی ئاسایشی خێزان، کە پێشتر لەژێر چەترەکەیدا تاکەکانی (ژن، مێرد، منداڵ) بەئارامی ژیانیان دەگوزەراند.
لەو چوارچێوەیەدا، ئەم توێژینەوەیە هەوڵێکی زانستیە بۆ دەستنیشانکردنی و شیکردنەوەی پەیوەندی تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان بەئاسایشی خێزان، کە جیابونەوەی هاوسەران بەنمونە وەرگیراوە، بۆ ئەو مەبەستە توێژینەوەکە لە ڕێگەی سێ باس تاوتوێی بابەتەکەی کردوە، باسی یەکەم تەرخانکراوە بۆ میتۆدۆلۆژیای توێژینەوەکە، هەرچی باسی دوەمە تەرخانکراوە بۆ لایەنی تیوری توێژینەوەکە، بۆ ئەوەش جگە لە پێناسەکردنی چەمکەکان، تایبەتمەندی تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان و ژمارە و ڕێژەی جیابونەوەی هاوسەران لە کوردستان و لە سنوری پارێزگای هەولێر بەتایبەت خراوەتەڕو، لە باسی سێیەمدا ئەنجامی توێژینەوە مەیدانیەکەمان خستۆتەڕو و گفتوگۆی دەرئەنجام و لایەنە جیاکانی توێژینەوەکە خراوەتەڕو.

2. میتۆدۆلۆیای توێژینەوەکە

2.1 ڕەهەندەکای توێژینەوە

یەکەم/ گرفتی توێژینەوە: ئەو بارودۆخ و گۆڕانکاریە سیاسیەی لە هەرێمی کوردستان بەتایبەت لە دوای ساڵی (2003) ڕویدا، کۆمەڵێك گۆڕانکاری لە بواری کۆمەڵایەتی و ئابوری و..بەدوای خۆیدا هێنا، بەشێک لەو گۆڕانکاریانە کاریگەریان لەسەر خێزان دروستکردوە، گرفتی ئەم توێژینەوە بریتیە لە دەرخستن ودیاریکردنی پەیوەندی تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان بە جیابونەوەی هاوسەران لە کوردستان، بۆ

مجلة جامعة جيهان- اربيل للعلوم الانسانية والاجتماعية
المجلد 6، العدد 2 (2022) .
أُستلم البحث في 13 شباط 2022؛ قُبل في 13 حزيران 2022
ورقة بحث منتظمة: نُشرت في 10 تموز 2022
البريد الإلكتروني للمؤلف : hemin.shwani@cihanuniversity.edu.iq
حقوق الطبع والنشر © 2022 هێمن ئەمین جەلال شوانی . هذه مقالة الوصول اليها مفتوح موزعة تحت رخصة المشاع الإبداعي النسبية - CC BY-NC-ND 4.0

10.24086/cuejhss.v6n2y2022.pp83-98

ڕوونکردنەوەی زیاتر گرفتی توێژینەوەکە بەدوای وەڵامی ئەم پرسیارانەدا دەگەڕێ:

ئایا بەکارهێنانی تۆڕی کۆمەڵایەتیەکان وەك ئامرازێکی نوێی ڕاگەیاندن کاریگەری لەسەر ئاسایشی خێزان و بەتایبەت جیابونەوە دروستکردووە؟

مەترسی خزمەتگوزاری و تایبەتمەندییەکانی بەکارهێنانی تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان لەسەر ئاسایشی خێزان چیە؟

ڕەنگدانەوەی مەترسیەکانی بڵاوبوونەوەی هەواڵ و زانیارییەکانی تایبەت بەجیابونەوە لە تۆڕی کۆمەڵایەتیەکان لەسەر ئاسایشی خێزان چۆنە؟

دووەم/ گرنگی توێژینەوە: جیابونەوە نەك شوێنەوار و کاریگەری خراپ لەسەر خێزان دروست دەکات و، ئەندامەکانی پەرتەوازە دەکات، بەڵکو کاریگەری لە کایە جیاکانی کۆمەڵگەش دەبێ و، بەهۆیەوە جۆرها گرفتی کۆمەڵایەتی لە کۆمەڵگە بەدوای خۆیدا دەهێنێ، گرنگی ئەم توێژینەوەیە بە دوای پەیوەندی نێوان هۆکارەکانی سەرهەڵدانی کێشەی نێوان هاوسەران دەگەڕێ، بەتایبەت لە ڕێگەی شیکردنەوەی داتا و زانیارییەکانی تایبەت بەبەکارهێنانی تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان، بەو هۆیەشەوە سەرجەم هۆکار و بارودۆخە کۆمەڵایەتیەکانی بەر لە گەیشتن بە جیابونەوە دەخاتەڕوو، بۆیە ئەم توێژینەوە گرنگیەکەی لەوەدایە:-

لەڕوی تیۆریەوە زیادکردن و دەوڵەمەندکردنی لایەنی زانیاری و مەعریفەیە سەبارەت بە جیابوونەوەی ژن و مێرد یەهۆی بەکارهێنانی تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان.

لەڕوی پراکتیکیەوە ئەنجام و دەرئەنجامەکانی ئەم توێژینەویە دەبێتە ڕێگە نیشاندەر و بەرچاوڕونیەك بۆ لایەنە پەیوەندیدارەکان بۆ ئەوەی کاری لەسەر بکەن، تا ڕێژەی جیابونەوە بەرەو کەمبوونەوە ببردرێت، چونکە تێکچونی ئاسایشی خێزان ڕەنگدانەوەی لەسەر کۆمەڵگە دەبێ.

سێیەم/ ئامانجی توێژینەوە: هەموو توێژینەوەیەك هەوڵ بۆ بەدیهێنانی ئامانجەکانی دەدات، توێژەر لە ڕێگەی ئەنجامدانی ئەم توێژینەوەیە دەخوازێ هەوڵی بەدیهێنانی ئەم ئامانجانەی خوارەوە بدات:

ئاشنابون بەپەیوەندی نێوان بەکارهێنانی تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان لەسەر جیابونەوە.

ئاشکراکردنی شێوازی مامەڵەکردنی هاوسەران لەگەڵ تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان.

دەستنیشانکردنی کاریگەری جیابونەوە لەسەر ئاسایشی خێزان.

2.2 میتۆدی توێژینەوە

لەم توێژینەوەیەدا پشت بەمیتۆدی وەسفی بەستراوە بۆ توێژینەوەکە، لە بنەڕەتدا یەکێک لە ڕێگەکانی میتۆدی وەسفی بریتییە لە ڕووپێوی کۆمەڵایەتی (Social survey)، ڕووپێوی کۆمەڵایەتیش دوو جۆری هەیە، یەکەمیان (ڕووپێوی گشتی)یە، کە زانیاری لەبارەی سەرجەم بوارەکانی دیاردەی لێتوێژراو لە هەموو یەکەکانی توێژینەوەکە کۆدەکاتەوە، جا تاك بن، یان کۆمەڵ، جۆری دووەمیان پێیدەوترێت (ڕووپێوی کۆمەڵایەتی بەنمونە)، کە ئەمەیان لە توێژینەوە گشتگیرەکان زیاتر بەربڵاوترە ئەوەش "لەبەر کەمی تێچوون و توانای دەستکەوتنی دەرئەنجامی هاوشێوەوە، واتا دەکرێت لەسەر هەموو یەکەکانی کۆمەڵگە بگشتێندرێت" (خەمەش، 2012: 379).

بەهۆی ئەستەمی ڕووپێوی گشتی و سروشتی توێژینەوەکە و کەمی تێچوون و ڕەچاوکردنی بنەما زانستیەکان لە بەدەستهێنانی زانیارییەکان، لەم توێژینەوەیەدا توێژەر میتۆدی (وەسفی- بەرێگەی ڕووپێوی کۆمەڵایەتی بەنموونە)ی بەکارهێنا بۆ وەسفکردن و هەڵسەنگاندن و گەیشتن بەئەنجامەکان و دیاریکردنی ئاستی پەیوەندییەکانی بەکارهێنانی تۆڕی کۆمەڵایەتیەکان لەسەر ئاسایشی خێزان بەتایبەت مەترسیەکانی جیابونەوە.

2.3 کۆمەڵگەی توێژینەوە و نموونەی توێژینەوە

یەکەم/ کۆمەڵگەی توێژینەوە: بەشێوەیەکی گشتی لە توێژینەوەی زانستیدا دوو جۆر لە کۆمەڵگەی توێژینەوە هەیە، "یەکەمیان کۆمەڵگەی سنورداره: چەمکێکە بۆ کۆمەڵگەیەک بە کاردەهێنرێ لەڕووی ژمارەوە سنورداربێ و بکرێ تاکەکانی قەتیس بکرێن و، توێژەر دەزانێ ژمارەیان چەندە، بۆ نموونە توێژینەوە لەسەر خوێندکارانی زانکۆیەکی دیاریکراو و...هتد، بەڵام لە جۆری دووەمیان، کە کۆمەڵگەی ناسنوردار، بریتیە لەو کۆمەڵگەیەی کە ناکرێ تاکەکانی لە ڕووی ژمارەوە سنورداربێ و دیاریکراوبن" (الكاف، 2014: 20).

لەم توێژینەوەیەدا، وەك لەناونیشانەکەدا ئاماژەی بۆ کراوە پێکدێ لە سەرجەم ئەو تاکانەی تۆڕی کۆمەڵایەتیەکان بەکاردەهێنن و لە سنوری شاری هەولێر نیشتەجێن، بەڵام بەهۆی نەبوونی بانکی زانیاری هیچ داتا و ئامارێکی تایبەت لەسەر ژمارەی بەکارهێنەرانی تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان لەشاری هەولێر لەهیچ دامەزراوەیەکی فەرمی و نافەرمی بەردەست نەبوو، لەبەر ڕۆشنایی ئەو ڕاستیانەی سەرەوە ئەم توێژینەوەیە لە چوارچێوەی (کۆمەڵگەیەکی ناسنوردار) مامەڵەی لەگەڵ ژمارەی بەکارهێنەرانی تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان لە هەولێر کردوە.

دووەم/ نموونەی توێژینەوە: سەبارەت بەقەبارە و جۆری نموونەی توێژینەوە، بەم شێوەیەی خوارەوەیە:

1. قەبارەی نموونەی توێژینەوە: لەم توێژینەوەیەدا، بەهۆی ئەوەی کۆمەڵگەی توێژینەوەکە، کۆمەڵگەیەکی ناسنورداره و، ژمارەی بەکارهێنەرانی تۆڕی کۆمەڵایەتیەکان دیار و ناسراو نین و ژمارەشیان نەزاندراوە، بۆیە (170) کەس لە بەکارهێنەرانی تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان لە هەولێر بوونە نموونەی توێژینەوەکە.
2. جۆری نموونەی توێژینەوە: سەبارەت بەشێوازی وەرگرتنی نموونەی توێژینەوەکە، بەهۆی ئەوەی کۆمەڵگەی توێژینەوەکە لە ڕووی خەسڵەتەکانی وەك، تەمەن، ڕەگەز، باری کۆمەڵایەتی، ئاستی خوێندن، داهات و لایەنی ئابووی و پیشە لە یەکتری جیاوازن، بۆیە توێژەر بە پشتبەستن بەنمونەی (نائەگەری لە جۆری مەبەستدار) نموونەی توێژینەوەکەی هەڵبژارد، "نموونەی مەبەستدار بریتیە لەو جۆرە نمونەیەی کە توێژەر بەشێوەیەکی مەبەستدار هەڵیاندەبژێرێ، بە لەبەرچاوگرتنی هەندێ خەسڵەتی دیاریکراو و بابەتی" (عزيز، 2014: 20). بەو هۆیەوە پێوەری توێژینەوەکە لەهەردوو ڕەگەز (نێر و مێ) و سەرجەم گروپەکانی تەمەن و ئاستی خوێندن و باری کۆمەڵایەتی و ئاستی بژێوی ژیان ئاراستەی ئەو کەسانە کرا، کە تا ڕێکەوتی (2022/2/1) تۆڕە کۆمەڵایەتیەکانیان بەکارهێناوە.

2.4 بوارەکانی توێژینەوە

ئەم توێژینەوەیە وەك هەر توێژینەوەیەکی دیکە سێ بوار دەگرێتەوە، کە بریتین لە

1. بواری مرۆیی: بازنەی مرۆیی توێژینەوەکە هەموو ئەو کەسانە دەگرێتەوە، کە تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان بەکاردەهێنن و لە هەولێر نیشتەجێن، لەناویاندا (170) کەس (110 نێر/ 60مێ) وەك نموونە لە

زۆربەی پیشە و ئاستەكانی خوێندن و تەمەن و باری كۆمەڵایەتی و لایەنی ئابووری وەرگیراون.

2. بواری شوێن: بازنەی توێژینەوەكەمان لەچوارچێوەی شاری هەولێرە، بەو مانایەی رووپێوی توێژینەوەكەمان ئەو نموونانە دەگرێتەوە، كە تۆڕە كۆمەڵایەتیەكان بەكاردەهێنن.
3. بواری كات: كارە مەیدانیەكانی ئەم توێژینەوەیە لە رێكەوتی (2022/1/1) تا (2022/2/1)ی خایاندووە.

2.5 ئامرازەكانی كۆكردنەوەی زانیارییەكان

1. پێوەری توێژینەوە: لەم توێژینەوەیەدا (پێوەری توێژینەوە) سەرەكیترین ئامرازی كۆكردنەوەی زانیارییەكان بوو، بۆ ئەوەش توێژەر لە رێگەی گفتوگۆكردن لەگەڵ پسپۆڕ و شارەزایانی كۆمەڵناسی و راگەیاندن و، بەسوود وەرگرتن لە توێژینەوەكانی پێشوو رەشنووسی پێوەری توێژینەوەكەمان دیاریكرد، كە كۆی گشتی پرسیار و بڕگەكانی گەیشتە (٢٥) پرسیار و بڕگە.
2. راستێتی رووكەشی پێوەری توێژینەوە: بەئامانجی دڵنیابوون لەرادەی راستێتی پێوەری توێژینەوەكە، لەهەنگاوێكی دیكەدا پێوەرەكەمان بەسەر دەستەیەكی پسپۆڕ لە پرۆفیسۆر و پرۆفیسۆری یاریدەدەر دابەش كرد، لە ئاكامدا و دوای لێكدانەوەی بڕگە دروستەكان رێژەی راستێتی رووكەشی پێوەری توێژینەوەكەمان بووە (89%)، ئەم رێژەیەش ئاستێكی بەرزی پێوەرەكە پیشان دەدات، كە بۆ كۆكردنەوەی زانیاری لە یەكەكانی توێژینەوەكە شیاو بوو.
3. جێگیری پێوەری توێژینەوە: جێگیری بریتییە لە هەڵسەنگاندنی سەرجەم ئەو بڕگانەی دانراون، بەئامانجی زانین و پێوانەكردنی هەموو ئەو بڕگانەی بابەتەكە پێوانە دەكەن (Maltby et al., 2007: 577)، ئەم شێوازەش بریتییە لە بەدەستهێنانی تێكڕای بەشكردنی نیوەیی لە ئەنجامی تاقیكردنەوەی هەموو ئامانجەكان، یان بەشە پەیوەندیدارەكانی بابەتی توێژینەوەكە، كاتێك ژمارەكە بەرز دەبێت ئاماژەیە بۆ پەیوەستبوونێكی بەهێز (عمر و ئەوانی دیكە، 2010: 228)، ئینجا بەسوود وەرگرتن لە بەرنامەی (SPSS) لە نێوان بڕگە تاك و جوتەكان، كە ژمارەیان(13) بڕگەیە، بەبەكارهێنانی هاوكۆڵەكەی ئەلفا كرۆنباخ (Cronbach Alpha) و دابەشكردنی نیوەیی التجزئە النصفیە (Split-Half) پەیوەستیان دۆزییەوە، لە ئەنجامدا دەركەوت جێگیری پێوەری توێژینەوەكە لەسەر ئاستی ئامانجەكان و گشتی بەهایەكی بەرزی جێگیری هەیە و گەیشتۆتە(0.86).
4. دابەشكردنی پێوەری توێژینەوە: دوای تێپەڕبوون بەو هەنگاو و رێكارانە پێوەری توێژینەوەكەمان ئامادەكرد، پاشان لە رێگەی وێبسایتی (docs.google.com/forms) و دانانی هەژمار و ناو و وشەی نهێنی و تایبەت، پرسیار و بڕگەكانی پێوەرەكە بەشێوەیەكی زانستیانە بەئۆنلان ئامادەكرا؛ دواتر بەسوودوەرگرتن لە ئامێرەكانی مۆبایل و لاپتۆپ و تابلێت و بەرنامە ئەلیكترۆنیەكان فۆرمەكە بەرەچاوكردنی جۆری نموونەكە (مەبەستدار) ئاراستەی ئەو كەسانە كرا، كە تۆڕە كۆمەڵایەتیەكان بەكاردەهێنن، ئینجا وەڵامەكان راستەوخۆ گواسترانەوە ناو سێرڤەری گشتی زانیارییەكان لە شێوەی وەڵامی نوسراو و كۆدكراو بەژمارە، پاش وردبینیكردنی تەواوی زانیارییەكان، دواتر لە رێگەی ئامرازە ئاماریەكان لە بەرنامەی (SPSS)، مامەڵەی زانستی لەگەڵ زانیارییەكان كرا و شیكردنەوە بۆ ئەنجام و دەرئەنجامەكان كرا.
5. ئاستی دابەشبوونی سروشتی زانیارییەكان: بۆ دڵنیابوون لە ئاستی دابەشبوونی سروشتی زانیارییەكان، بەجۆرێك توێژەر هیچ گومانێكی لەوە نەبێ، كە تا چ رادەیەك زانیارییە بەدەستهاتووەكان بەشێوەیەكی سروشتی دابەشبوون یاخود نا، بۆ ئەو مەبەستە و بە پشت بەستن بەتاقیكردنەوەی رووكردنە چەقی ناوەند (Central Tendency) لەبەرنامەی (SPSS) دەركەوت بەهای ناوەندی ژمێریی بریتییە لە (38.2941)، ناوەندین ((38.0000 مینوال (38.00)، بەهای لادانی پێوەریش بریتییە لە (6.60791)، هەرچی بەهای هەریەك لە جیاكاری (43.664)، ناچونیەكی (590.-) و تەختبون (1.047) هەورووەها بەهای مەودا (36.00).

ئەو داتا و دەرئەنجامانە ئەو پیشان دەدات دابەشبوونی كۆمەڵگەی توێژینەوە تارادەیەكی باش نزیكە لە دابەشبوونێكی سروشتی، هەروەك ئەوەی لە خشتەی (1) و شێوەی (1) دا خراوەتەڕوو.

خشتەی1

ئاستی دابەشبوونی سروشتی وەڵامی یەكەكانی توێژینەوەكە دەخاتەڕوو

ژمارەی نموونەی توێژینەوە (N)	170
ناوەندی ژمێرەیی (Mean)	38.2941
ناوەندین (Median)	38.0000
مینوال (Mode)	38.00
لادانی پێوەری (Std. Deviation)	6.60791
جیاكاری (Variance)	43.664
ناچونیەكی (Skewness)	-.590
تەختبون (Kurtosis)	1.047
مەودا (Range)	36.00
كەمترین (Minimum)	16.00
زۆرترین (Maximum)	52.00

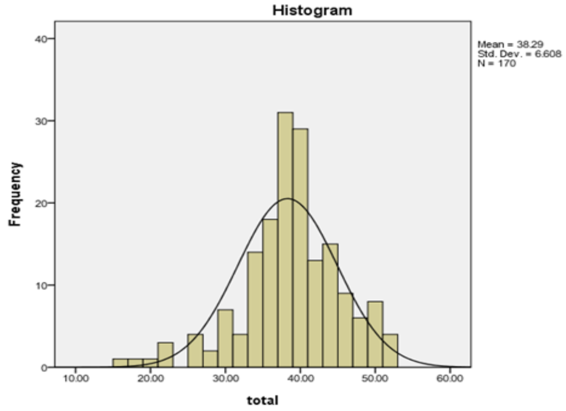

10.24086/cuejhss.v6n2y2022.pp83-98

3. لایەنی تیۆری توێژینەوەکە

3.1 چەمکەکانی توێژینەوە

کۆمەڵێك چەمك لەم توێژینەوەیەدا بەشێوەیەکی سەرەکی بەکارهێنراون و، لە ڕوانگەی جیا جیاوە پێناسەکراون، لەهەمان کاتدا مەبەستی بەکارهێنانیان لە توێژینەوەکە وەك پێناسەی کارپێی خراوەتەڕو:

یەکەم/ تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان (Social Media) تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان چەندین پێناسەی لەلایەن پسپۆڕان بۆ کراوە، لەو بارەیەوە:

جەبار پێی وایە "تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان زاراوەیەکە بە کۆمەڵە وێبسایتێک دەوترێ، کە لەگەڵ نەوەی دووەمی وێب دەرکەوتوون، بەهۆیەوە ڕێگە بەگرێدانی بە پەیوەندی تاکەکان دەدات تا لە ژینگەی کۆمەڵگەیەکی گریمانەیی کۆببنەوە و پەیوەندی دروست بکەن (جبار، 2017: 50) .

بەلای (احمد) ەوە تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان "کۆمەڵێك پێگەی ئەلیکترۆنین، یان پرۆگرامی کۆمپیوتەرین، کە ڕێگە بەخەڵك دەدات بۆ پەیوەندیکردن و ئاڵوگۆڕی زانیاری لەسەر تۆڕی ئینتەرنێت لەڕێگەی بەکارهێنانی کۆمپیوتەر یان مۆبایلەوە" (احمد، 2019: 10).

لەم توێژینەوەیەدا، مەبەست لە تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان بریتیە لەو شێواز و ئامرازانەی کە بەهۆیانەوە ئەندامانی خێزان ئاڵوگۆڕی زانیارییەکانی تێدا تۆمار دەکەن و، پەیوەندی خێرا لەگەڵ زۆترین ژمارەی جەماوەری و کەلتووری جیاواز بەشێوەیەکی کاریگەرتر دروست دەکەن.

دووەم/ ئاسایش (Security)

لەو بارەیەوە (زامل و، رسن) لە توێژینەوەیەکی هاوبەشدا پێیان وایە ئاسایش واتە پاراستن و دڵنیاکردنەوە و سەلامەتی لە هەر هەڕەشەیەک کە لەوانەیە سەرهەڵبدات (زامل و، رسن، 2010: 35).

لەلایەکی دیکەوە (کوراری) پێی وایە چەمکی ئاسایش پێناسە دەکرێ "بەمانەوە و گەشەکردنی تاک و کۆمەڵگە و نەتەوە لەسەر بنەمای ڕاستگۆیی و دادپەروەری و ئاسایشی و ئازادی بەبێ ترس (الكواری، 2012: 15)

لەو توێژینەوەیەدا، مەبەست لە ئاسایش بریتیە لە دڵنیابونەوەی خێزان لە نەبوونی ترسی ڕاگەیاندن و، بونی ئۆقرەیی و ئارامی و ڕاستگۆیی لە پێناو گەشەپێدان بەتوانا و بەهەرەی تاکەکانی.

سێیەم/ خێزان (Family)

بەلای (غنام) ەوە خێزان مانای ئەوە دەگەیەنێت کە "لە کۆمەڵە تاکێک پێکدێ، لە ژینگەی فەرمی خۆیاندا نیشتەجێن و بە پەیوەندی بایۆلۆژی و دەروونی و سۆزداری و کۆمەڵایەتی و ئابووری و شەرعی و یاساییەوە پێکەوە گرێدراون (غنام، 2010: 40).

بەڵام بەبۆچونی (حنونة) خێزان "گروپێکی کۆمەڵایەتی بنەڕەتی و بەردەوامە و سیستەمێکی کۆمەڵایەتی و سەرۆکایەتی هەیە، لە بنەڕەتدا بەتەنها بنەمای دروستبوونی کۆمەڵگە دادەنارێت، بەڵکو ڕەوشت و کوڵەکەی یەکەمە بۆ کۆنترۆڵکردنی هەڵسوکەوت و چوارچێوەیەکیشە، کە تێیدا مرۆڤ یەکەم وانەی ژیانی کۆمەڵایەتی لێی وەردەگرێت (حنونة، 2013: 16).

لەم توێژینەوەیەدا، مەبەست لە خێزان "یەکەمین گروپی کۆمەڵایەتیەیە، کە کۆمەڵگەی لەسەر بونیاد دەنرێ و، خاوەن سیستەمێکی سەرەکیە بۆ پێگەیاندن و کۆنترۆڵکردن و دابینکردنی پێداویستی ئەندامەکانی، لەسەر بنەمای پەیوەندی بایۆلۆژی و دەرونی و ژینگەیەکی کۆمەڵایەتی و ئابوری و و پەروەردەی و ئاینی بەڕێوەدەچێ".

چوارەم/ ئاسایشی خێزان (Family Security) بەهەمان شێوە چەمکی ئاسایشی خێزان لە ڕوانگەی جیاوە خوێندنەوەی بۆ کراوە، لەلای (الحسینی) چەمکی ئاسایشی خێزان بەم واتایە دێ "پاراستنی خێزانە لە هەر هەڕەشە و مەترسیەک بۆ سەر ژیانی ئەندامان و موڵکەکانی بەشێوەیەک ئەندامەکانی خێزان هەست بە دڵنیایی بکەن و ڕۆڵ و شوێنیان لە کۆمەڵگەدا هەبێ و، بتوانن هەموو مافەکانیان بەئاسایش و سەلامەتی پیادە بکەن(الحسینی، 2016: 171).

هەروەها (السعدي)یش لە توێژینەوەکەیدا کە تایبەتە بەئاسایشی خێزان گەیشتۆتە ئەم پێناسەیە "ئاسایشی خێزان پێویستییەکی کۆمەڵایەتی و بەرپرسیارێتیەکی هاوبەشی هەموو ئەندامانی خێزانە، بۆ ئەوەی خێزانەکە خۆی لە ڕوخانی سیستەمی بەها لەنێو ئەندامەکانیدا بەدوور بگرێت و نەبێتە هۆی لەناوچوونی (السعدي،2018 : 35).

لەلایەکی دیکەوە (الطیب) بەم شێوەیە پێناسەی ئاسایشی خێزانی کردوە " ئاسایشی خێزان بریتییە لەئاسایشێکی گشتگیر بۆ هەموو بوارەکانی ژیانی خێزان، پەیوەست بەگەشەی کۆمەڵایەتی و پێگەکەی و ڕۆڵی لە بەرپرسیارێتی کۆمەڵایەتی، جگە لەوەش سیستمی ئاسایشی خێزان هەموو بوارەکانی ڕۆشنبیری و کۆمەڵایەتی و ئابووری و هتد دەگرێتەوە بۆ پیادەکردنی مافی ئەندامەکانی لەژینگەیەکی ئاسایش و ئارامیدا (الطیب، 2018: 299).

لەم توێژینەوەیەدا، مەبەست لە ئاسایشی خێزان بریتیە لە بونی پەیوەندییەکی خێزانی بەهێز لەسەر بنەمای کارلێککردنێکی بەردەوام لەنێوان ئەندامانی خێزان بەتایبەت ژن و پیاو، بەشێوەیەک بتوانن لە یەک ژینگەی کۆمەڵایەتیدا تاکەکان ئامادە بکەن بۆ ژیانی کەلتووری و کۆمەڵایەتی و ئابوری و ڕۆشنبیری و ئاینی، ئەم پەیوەندییانەش بە خۆشەویستی و متمانە و ڕاستگۆیی و سۆز و ئاسایش و ڕاگۆڕینەوە و هەماهەنگی نێوان ئەندامانی خێزان لە بەڕێوەبردنی کاروباری خێزاندا بەدی دێ.

پێنجەم/ جیابونەوە (Divorce)

سەبارەت بەچەمکی جیابونەوە (ج. ك. کۆفمان) پێی وایە "جیابونەوە دیاردەیەکی کۆمەڵایەتی ترسناکە دەبێتە هۆی هەڵتەکاندنی خێزان و کۆمەڵ" (کۆفمان، 2009: 62).

بەڵام (ئامێدیان) دەڵێ "جیابونەوە بریتیە لە هەڵوەشاندنەوەی گرێبەستی نێوان ژن و مێرد و کۆتاییهێنان بەئەرکەکانی خێزانی" (ئامێدیان، 2013: 208).

هەرچی (Soltanion) بەم شێوەیە پێناسەی جیابونەوە دەکات و پێی وایە "جیابونەوە بەمانایی جیابونەوە و وازهێنان لە چارەسەرکردنی کێشەکان وکۆتاییهێنان بەژیانی هاوسەری نێوان هاوسەرەکان دێ، بۆیە جیابونەوە بەئامرازێکی ڕێکخراو بۆ هەڵوەشاندنەوەی ژیانی هاوبەش و یەکسانی دادەنرێت" (Soltanion، 2017: 201).

لەم توێژینەوەیەدا مەبەست لە جیابونەوە: ئەو دیاردە کۆمەڵایەتیەیە، کە لە ئەنجامی کەڵەکەبونی کۆمەڵێك کێشە، یان کێشەیەکی وەک خراپ بەکارهێنانی تۆڕە

کۆمەڵایەتیەکان هاوسەرەکان پەنای بۆ دەبەن بۆ کۆتاییهێنان بەکێشەکانی نێوانیان، بەو هۆیەشەوە گرێبەستی هاوسەریان هەڵدەوەشێتەوە.

3.2 تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان و تایبەتمەندییەکانی

یەکەم/ سەرەتایەك دەربارى تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان: کاتێك باس لە دەرکەوتنی تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان دەکرێ، ئاماژە بە دوو قۆناغ دەکرێ، قۆناغە یەکەم دەبەستریتەوە بەنەوەی یەکەم (Web 1.0)، مێژوی دەرکەوتنی تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان ئەم قۆناغە دەگەڕێتەوە بۆ ساڵی (1995) کاتێك پێگەی (Classmates) و دواتر پێگەی (Sixdegrees) دامەزرا، لەو پێگانەدا دەرفەت بەبەکارهێنەر دەدرا دۆسییەی کەسی خۆیان دابنێن و کۆمێنت لەسەر هەواڵەکان بنووسن، بەشێوەیەکی گشتی دەرفەتێکی کەمی بۆ کارلێکی نێوان بەکارهێنەرانی دەڕەخساند، کە دەیانتوانی نامەی کورت بۆ یەکتری ڕەوانە بکەن، ئەو قۆناغە تا ساڵی (2001) بەردەوام بوو، لەو ماوەیەدا پێگەکانی (Asian Avenue ،Black Planet ،Live Journal) دامەزران (شوانی، 2021: ل:78).

هەرچی پەیوەندی قۆناغی دووەمی دەرکەوتنی نەوەی دووەم (Web 2.0)ی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان هەیە، ئەو قۆناغە دەگەڕێتەوە بۆ ساڵی (2002) کاتێک، کە تۆڕی کۆمەڵایەتی (Ester Friend) دامەزرا، (قاسم و، جدای 2019، 18)، کە بەدوایدا چەندین تۆڕی کۆمەڵایەتی دیکەی وەك (Twitter, Pinterest, Myspace, Tumbler, Instagram, Linkedin, Tiktok, facebook, YouTube...هتد) دامەزراوە و ئەم قۆناغە تا ئێستاش بەردەوامە و چەندینی دیکە دامەزراون، توێژینەوەکانیش لەبارەی "دەرەنجامەکانی تەندروستیی و تێکەڵاوبوونی کۆمەڵایەتی و دەروونی و پەروەردەیی، سەرباری دوودڵیەکانی ئەوەی ئایا تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان بوونەتە لایەنێکی نەخوازراو یان نا(حميدان و مبارك، 2020: 529-530).

دووەم/ تایبەتمەندی تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان: تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان سەرەڕای هەمەجۆریان، بەڵام لە کۆمەڵێك تایبەتمەندی خاڵی هاوبەش لە نێوانیاندا هەیە، هەر ئەوەش بوو وایکرد پشکی ئەو تۆڕانە سەبارەت بە بەکارهێنەران ڕۆژانە بەرز بێتەوە، بەشێوەیەکی گشتی دەتوانین بەشێک لە تایبەتمەندییەکانی تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان لەم خاڵانەی خوارەوەدا بخەینەڕو:-

1. هاوبەشیکردن: دەرفەت بەبەکارهێنەران دەدات هاوبەشی لە وێنە، نوسین، ڤیدیۆ لەگەڵ یەکتری بکەن.
2. گفتوگۆکردن: تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان پشت بەگفتوگۆکردنی دوولایەنە دەبەستێت، ئەوەش پێچەوانەی میدیای کۆنە، کە تەنها کار لەبارەی بڵاوکردنەوە و پەخشکردنی زانیاریەکان بەیەک ئاراستە دەکات.
3. کۆکردنەوە: تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان دەرفەت بەژمارەیەکی زۆر لە بەشداربوان دەدەن لەگەڵ یەکتری کۆببنەوە و، گفتوگۆ لەبارەی خاڵە هاوبەشەکانیان بکەن (هتیمی، 2015: 84) .
4. کارلێکەر: بەهۆی ئەوەی نێرە و وەرگر لە تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان دەتوانن بنوسن و وەڵامی یەکتر بدەنەوە، بۆیە بەئاسانی کارلێک دەکەن و کاریگەری لەسەر یەکتر دروست دەکەن.
5. سادەیی لە بەکارهێنان: تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان لەگەڵ ئەوەی ئاسانە لە بڵاوکردنەوەی وێنە و ڤیدیۆ و نوسین و هاوبەشیکردن لە کار و چالاکیەکان، هاوکات لە بەکارهێنانیشیان ئاسانە و پرۆسەیەکی ئاڵۆز و ئەستەم نیە.
6. تێچویەکی کەم: لە ڕوی دارایەوە پێویستیان بەبڕە پارەیەکی زۆر نیە، بەڵکو بۆ بەشداریکردن تێچوەیەکی کەمی دەوێ.
7. جیهانین: تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان چڕ نەکراوەنەتەوە لە ناوچەیەک یان وڵاتێکی دیاریکراو، بەڵکو تۆڕی جیهانین و لەسەرانسەری وڵاتانی جیهان بەکارهێنەریان هەیە (سلمان، 2017: 35-34).

3.3 جیابونەوەی هاوسەران لە کوردستان

پەیوەندی هاوسەری بەپیرۆزترین پەیوەندی نێوان مرۆڤ دادەنرێ، چونکە لە ڕێگەی پەیوەستیەکی یاسایی، شەرعی و کۆمەڵایەتیی خێزانی لێ دروست دەبێ، ئەوەش بناخەی سەقامگیری لایەنی دەرونی مرۆڤ و دواجار کۆمەڵگەیە، چونکە خێزان بچوکترین یەکەی کۆمەڵگەیە، بەڵام جیابونەوەی ژن و پیاو بەگەورەترین هەڕەشە لەبەردەم ئاسایشی خێزان دادەنرێ، چونکە ئاسایشی خێزان " بریتیە لە دەستەبەرکردنی دۆخێک تێیدا ئاسایش و ئارامیەکی گشتگیر لەسەرجەم بوارەکانی (ئابوری، کۆمەڵایەتی، دەروونی) بۆ تاکەکان دابین دەکات و، بەتەواوی لە مەترسیەکانی لێکترازان و شڵەژانی خێزانی پارێزراو دەبن و سۆز و ئەوین و خۆشەویستی بەرهەم دێ (حمدامين، 2020، 39)، بەپێی داتا و ئامارەکانی ئەنجومەنی دادوەری لە هەرێمی کوردستان هۆکارەکانی جیابونەوە بریتین لە هۆکاری (ئابوری، جیاوازی تەمەن، جیاوازی کەلتوری، کۆمەڵایەتی، تەندروستی، کێشەی نیشتەجێبون، خیانەت، نەگونجان لەگەڵ یەکتر، دەستتێوەردانی دەرەکی، هاوسەری پێش وەختە..هتد (krjc.org, 2022) .

لە ماوەی12 ساڵی ڕابردودا (2010-2021) گۆڕانکارییەکان کە لە کوردستان ڕویانداوە کاریگەریان لەسەر ڕێژەی جیابونەوەی هاوسەران هەبوە، چونکە ئەو گۆڕانکاریانە کۆمەڵێك دیاردەی تازەی لەگەڵ خۆی هێناوەتە نێو کۆمەڵگەی کوردیەوە، سەرباری مانەوەی هەندێ کەلتوری کۆن، لە ئێستاشدا تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان ڕەنگدانەوەی لەسەر ژیانی هاوسەران دروستکردوە.

بەردەستبونی مۆبایل و هێڵەکانی ئینتەرنێت بەشێوەیەکی ئاسان و بڵاوبونەوەی لە کوردستان بەشێوەیەکی خێرا بۆتە هۆکارێکی گرنگ بۆ فراوانکردنی بازنەی پەیوەندیەکانی تاك لەگەڵ کەسانی دیکە، هەر ئەوەش بۆتە هۆکاری ئەوەی کە تاك ڕۆژانە لە کۆمەڵگەی کوردستانیدا کاتێکی زۆر بەخۆسەرقاڵکردن بە مۆبایل و ئینتەرنێت بەسەر بەرێت، بەشێوەیەك لە هەندێ کاتدا تاکەکان پەیوەندی ڕێگەپێنەدراو لە ڕوی کۆمەڵایەتیەوە لەگەڵ کەسانی دیکە دروست دەکەن، ئەوە جگە لە باسکردن و بڵاوکردنەوەی هەواڵەکانی جیابوونەوە بەتایبەت جیابوونەوەی ئەکتەر و خانمە مۆدێلەکان و پێشکەشکار و مەیکەپ ئارتیستەکان، بڵاوکردنەوەی ئەو جۆرە هەواڵانە لە تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان دەربارەی جیابوونەوە دەبێتە هۆی ئەوەی تاك بە" ئاسانی خۆشەویستێك بۆ یەکێکی تر، هاوسەرێك بۆ یەکێکی تر بگۆڕن، بەبێ ئەوەی کۆمەڵگە هیچ بەربەستێکی نامووسی و ڕەوشتیان بۆ دروست بکات " (شوانی، 2021، 95).

بەپێی داتا و ئامارەکانی ئەنجومەنی باڵای دادوەری لە هەرێمی کوردستان لە (2010) تا (2021) تەنها لە سنووری پارێزگای هەولێر (35755) حاڵەتی جیابونەوە تۆمارکراوە، واتا (71510) هاوسەر لە یەکتری جیابونەوە و، ژیانی خێزانیان

هەڵوەشاندۆتەوە و، ئاسایشی خێزانەکانیان لەناوچوە، ئەو داتایە ئەوەمان پیشان دەدات، کە ڕێژەی جیابونەوە لە ساڵی (2010) تەنها (11.32 %) بووە، بەڵام لە ساڵی (2019) ڕێژەکە بەرزبۆتەوە و گەیشتۆتە (21.69 %)، لە ساڵی (2020) ڕێژەکە کەمبۆتەوە بۆ (16.25 %)، بەڵام ئەو ڕێژەیە لە ساڵی (2021) جارێکی دیکە بەرزبۆتەوە و گەیشتۆتە (17.57 %)، وەک ئەوەی لە شێوەی (2) پیشاندراوە.

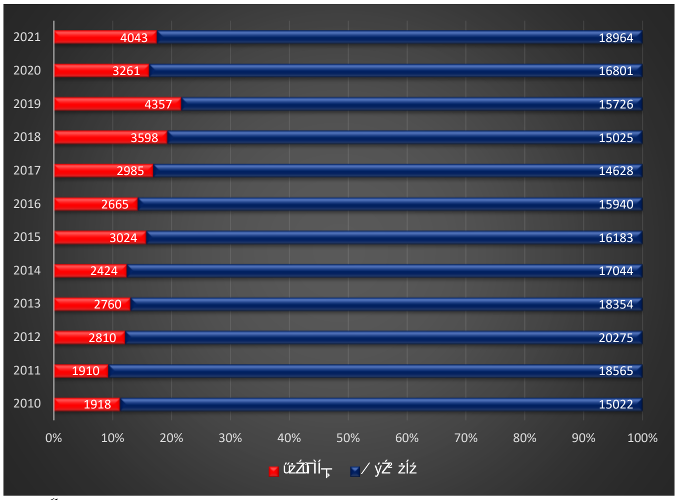

شێوەی 2. جیابونەوە و هاوسەری لە نێوان (2010-2021) لە سنوری پارێزگای هەولێر سەرچاوە: krjc.org

ئەوە لە کاتێکدایە ڕێژەی پێکهێنانی ژیانی هاوسەریش لەو ماوەیەدا بەڕێژەیەکی بەرچاو کەمیکردوە، بۆ نمونە لە ساڵی (2010) ڕێژەی پێکهێنانی ژیانی هاوسەری بریتیە بووە لە (%88.7)، ئەم ڕێژەیە لە ساڵی (2011) بەرزبۆتەوە بۆ (%90.7)، بەڵام تا کۆتایی ساڵی (2021) ڕێژەکە بەشێوەیەکی کەمیکردوە گەیشتۆتە (%83.6).

3.4 جیابونەوەی خێزان و کاریگەرییەکانی

خێزان بە پایەکی گرنگ لە پایەکانی بونیادی کۆمەڵگە دادەنرێ، بۆیە تێکچونی شیرازەی خێزان و هەڵوەشاندنەوەی و جیابونەوەی ژن و مێرد لەیەکتر لە چەندین ڕووەوە کاریگەری دروست دەکات و، کاریگەری لەسەر سەقامگیری خێزان دەبێت و، مەترسی لەسەر ئاسایشی خێزان و دواجار کۆمەڵگە دروست دەکات.

یەکەم/ جیابونەوە و کاریگەری لەسەر ئەندامانی خێزان

ژن: یەکەمین زیان، لە پرۆسەی جیابونەوە لە کۆمەڵگەی کوردیدا کە لە ڕوی کۆمەڵایەتیەوە بەر ژن دەکەوێ، پێی دەوترێت (بێوەژن)، ئەوەش دەبێتە لەکەیەکی کۆمەڵایەتی، چونکە هیچ جۆرە پەیوەندییەکی لەگەڵ هاوسەرەکەی نامێنێ، ئەوە لەکاتێکدایە، کە پیاو گرنگی زۆری لە ژیانی ژندا هەیە، هەربۆیە لە زۆرێك لە کۆمەڵگەکان "کۆتاییهێنان بەژیانی هاوسەری واتای کۆتاییهێنان بەڕۆڵی زیندوی ژن لە ژیان دێ، بەتایبەت ئەگەر تەمەنێکی زۆری لەگەڵ پیاوەکەیدا بەسەر بردبێ، چونکە نەبونی پیاو، هەستی نەبونی ئارامی و دڵنەوایی لەلای ژن دروست دەکات" (Rahimi, Shakarbigi & Naderi: 2012; 4640) ، لەبەرئەوەی کەسێکی لەدەستداوە کە بەنمونەی باڵا و پێشەنگ بۆ منداڵەکانی لە قەڵەمی دەدا و، زۆرێك لە بەرپرسیاریەتیەکانی ژیانی لە ئەستۆگرتبوو، بەڵام بەجیابونەوە دوچاری کۆمەڵێك گرفت دەبێتەوە و، دەبێ جارێکی دیکە بە بەرپرسیاریەتیەکانیدا بچێتەوە (سمیر، 2009: 94).

سەرچاوە زانستیەکان ئاماژە بەوە دەکەن لە ڕوی داراییەوە ژنان بەپلەی یەکەم زیانمەندن، بەشێوەیەك " ئاستی بژێوەی ژیانی ژن دوای جیابونەوەی بەڕێژەی (73%) نزم دەبێتەوە، بەڵام ئاستی ژیانی پیاو دوای جیابونەوە بەڕێژەی (42%) زیاد دەکات، ئەوەش بەهۆی ڕاوەستان، یان کەمبونەوەی خەرجی"(خەلیل، 2007: 234)، لەلایەکی دیکەوە "ئەو توێژینەوانەی باس لە هۆکار و ئەنجامەکانی جیابونەوە دەکەن ئاماژە بەهۆکاری ئابوری دەکەن، چونکە کاریگەری خراپی لەسەر خەرجی ژن دەبێت، بۆ نمونە ئەو ژنانەی دوای جیابونەوە منداڵ لای خۆیان دەهێڵنەوە، زۆرجار پیاو خۆی لەخەرجی منداڵەکانی دەدزێتەوە، ڕەنگە زۆربەی ژنان پێویستیان بەو خەرجیە بێ بۆ خۆراك و پۆشاك و چارەسەر و فێرکردنی منداڵەکان هەبێت"(طاهر، 2010: 57)، بەڵام دابینەکردنی ئەو خەرجیە دەبێتە هۆی ئەوەی ژن پەنا بباتە بەر کارکردنی زیاتر، زۆرجاریش بەئاسانی کاری دەست ناکەوێ، بۆیە هەندێجار دوچاری لادان یان دەستدرێژی و توندوتیژی دەبێتەوە، هەربۆیە "توێژینەوەکان دەریانخستوە ئەو ژنانەی لە هاوسەرەکانیان جیابونەتەوە لە ڕوی دەرونیەوە دوچاری کۆمەڵێك گرفت دەبن، ڕێژەی خۆکوشتن تێیاندا بەرزە، توێژینەوەیەکی دیکە دەریخستوە ژنی تەڵاقدراو تورەبون و خەمۆکی و تەنهایی بۆ ماوەی (10) ساڵ لە ژیانیدا بەردەوام دەبێ" (طاهر، 2010: 57) ئەوەش زۆرجار دوچاری لادانی ڕەوشتی دەکاتەوە، هەرکاتێکیش لادان زۆر بوو، کۆمەڵگەش دوچاری مەترسی دەبێتەوە و، کاریگەری لەسەر ئاسایشی کۆمەڵایەتی دروست دەکات.

پیاو: لە پرۆسەی جیابونەوەدا پیاویش زیانی بەردەکەوێ و کاریگەری لەسەر دروست دەکات، "بەتایبەت لە لایەنی ئابوریەوە، چونکە کاتێک نەتوانێت ئەرکەکانی سەرشانی بەتەواوەتی ئەنجام بدات، بیر لە تاوان دەکاتەوە"(طاهر، 2010: 61)، هۆکاری ئەوەش دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی "هەندێك لە یاساکان بڕێك لە وابەستبونی ماددی بەتەنها دەخاتە سەر ئەستۆی مێرد دەبێت بە ژن و منداڵەکانی بدات، تەنانەت ئەگەر ژنەکە توانای بەخێوکردنی خۆی و منداڵەکانیشی هەبێت" (النشوي، ٢٠١٧: ٢٧)، بۆیە ئەگەر هاتوو پیاوەکە خاوەن داهاتێکی جێگیر نەبوو، یاخود بێکار بوو، زۆرجار وادەکات پەنا بباتە بەر لادان و تاوان بۆ پەیداکردنی ئەو وابەستە داراییەی کە یاسا دەیخاتە ئەستۆی.

بەهەمان شێوە جیابونەوە لە ڕوی دەرونیەوە کاریگەری لەسەر پیاو دەبێ، چونکە "بیروڕاکانی جێگیر نابن، بەڵکو زۆرجار پێچەوانە و دژ بەیەك دەبن، حکومەکانیشی نارەسەن و لاواز دەبێ، سەرباری دودوڵی و ڕاڕایی و حەزنەکردن بەبینینی دۆست و هاوڕێیەکانی، بەڵام ترسی گەورە لەلای ئەو، بریتیە لە ترسی لە دەستدانی منداڵەکانی، هەربۆیە ئەم ترسە وای لێ دەکات پێش جیابونەوە زیاتر پەیوەستی منداڵەکانی بێ، بۆ ئەوەی لەدەستیان نەدات، وەکچۆن دایکیانی لەدەستتدا" (Fagan, Churchill, 2012: 5) ئەوەش "وادەکات زۆر جار پیاو دوچاری دەمارگیری بێت بەتایبەت لەگەڵ کەسانی دەوروبەری، تارادەیەك ئەگەر چارەسەر نەکرێت ڕەنگە کۆنترۆڵی خۆی لەدەست بدات، ئەوەش کاریگەری لەسەر ئاسایشی کۆمەڵگە دەبێ، (طاهر، 2010: 59).

بەشێك لە پیاوان کە لە هاوسەرەکانیان جیادەبنەوە و هەموو شتێك لە دەست دەدەن، بۆ لە بیرکردنی خۆی پەنا دەباتە بەر بەکارهێنانی مادده هۆشبەرەکان! "یەکێك لە گرنگترین ئاکامە کۆمەڵایەتیەکانی بەکارهێنانی مادده هۆشبەرەکان، زیادبونی

ئەنجامدانی کارە نزمەکان و لادانی کۆمەڵایەتی و تاوانەکانی وەك دزی، خۆکوژی، کوشتنی ژن یان منداڵ، قاچاغیکردن، رووداوی ئۆتۆمبێل، شەڕو پێکدادان و بریندارکردن" (محەممەد، 2013: 249). هەر یەکێک لەو ڕەفتارانە دەچێتە چوارچێوەی لادان و تاوان، بەوەش دۆخی کۆمەڵگە بەرەو ناسەقامگیری دەبات.

منداڵ: ئەوەی لە پرۆسەی جیابونەوەی ژن و پیاو دەبێتە قوربانی بەپلەی یەکەم منداڵانن، بەتایبەت لەو وڵات و کۆمەڵگەیانەی مافی منداڵ بەتەواوەتی پارێزراو نیە، لەهەرێمی کوردستان بەهۆی ئەوەی نە دامەزراوەکانی حکومەت وەك وڵاتە پێشکەوتوەکان لە ئاستی پێویستدان بۆ دابینکردنی مافی منداڵان و هەندێجار لەخۆگرتنیان، لەلایەکی دیکەش نەریتە کۆمەڵایەتیەکان بەتایبەت لە کۆمەڵگەی کوردی وایە، کە منداڵان لەلای هەر کامێکیان بێ (دایك، باوك) زۆرجار لە نازی بەرامبەرەکەی بێ بەشی دەکات، بۆیە جیابونەوە بۆ منداڵ کێشەی زۆر دروست دەکات، "نەبوونی سەرپەرشتی و باوان پێکەوە لە ناو خێزان کاریگەری لەسەر دروستبونی کەسایەتی منداڵ دەکات و دوچاری جۆرها ڕەفتاری دەکات، ئەوەش ڕەنگدانەوەی لەسەر ئاستی خوێندن و باری دەرونی و کۆمەڵایەتی دەبێت" (طاهر، 2010: 61).

لە ڕوی دەرونیەوە " لەو کاتەی خێزان هەڵدەوەشێتەوە منداڵ پاڵنەرێکی شەڕانگێزی لە ناخی خۆی بەرامبەر بەتاکەکانی کۆمەڵگەکەی و خێزانەکە هەڵدەگرێت، لەهەمان کاتدا بەردەوام جیاوازی لە نێوان و دایك و باوکە کۆنەکەی و خێزانە نوییەکەی دەکات، ئەوەش دوچاری شڵەژانی دەرونی و نامۆبونی دەکات، بەو هۆیەوەش دەبێتە خاوەن کەسایەتیەکی ناجێگیر و بەبەردەوامی بیر دەکاتەوە، بەتایبەت ئەگەر منداڵەکە لە تەمەنێکی زۆر بچوك نەبێ، جاری واش هەیە بەهۆی منداڵ ڕق و کینە نازانێ و دایك و باوکی وەك یەك خۆشدەوێ، بەڵام لە ئەنجامی ململانێی دایك و باوکی دوچاری دڵەڕاوکێی دەرونی دەبێ" (Rahimi et al, 2012: 4641) و، دایک یان باوک بەشێوەیەکی ناتەندروست مامەڵە لەگەڵ منداڵ دەکات و دەیکلێننە ناو ململانێیەکان و کینە و ڕق لە هزری منداڵەکەدا دەچێنن.

ئەم لایەنە درونیەی منداڵ کاریگەری لەسەر لایەنی کۆمەڵایەتیش دەبێ، لە بواری پەیوەندییە کۆمەڵایەتیەکان "کاریگەری لەسەر منداڵ دەبێت چ لە قوتابخانە بێت یان لەگەڵ هاورێیەکانی، یاخود لەگەڵ خزمانی دایان و باوانی بەتایبەت لە کاتی بۆنەکاندا ئەم دۆخە دەردەکەوێت، جگە لەوەش فێربونی بەها و داب و نەریتەکانی کۆمەڵگە لە دەست دەدات، لە کۆتاییدا منداڵ دوچاری چەندین ڕەوشت و ڕەفتاری خراپ و نەشیاو دەبێت، وەك درۆکردن، سواڵکردن، دزیکردن، شەڕانگێزی، دواتریش لە کۆمەڵگە بەکەسێکی لادەر ناوزەد دەکرێت"(عەبدوڵا، 2014: 86)، کەسی لادریش کاریگەری لەسەر ئاسایشی خێزانەکان بەتایبەت و کۆمەڵگە بەگشتی دروست دەکات.

دووەم/ جیابونەوە و کاریگەری لەسەر کۆمەڵگە

خێزان بەگرنگترین یەکەی پاراستنی ئەندامەکانی لە مەترسی و هەڕەشەکان دادەنرێ و، گرنگترین ژینگەیە بۆ پەروەردەکردنی تاکەکانی لە سەر بنەمای ڕێز و خۆشەویستی و لێبوردەیی و ڕاستگۆیی، بەڵام بەجیابونەوەی ژن و مێرد لەیەکتری، "خێزان پایەکانی خۆشەویستی و ئارامی و دڵنەوایی و لێبوردەیی لەدەست دەدات، لەهەمان کاتدا ئامرازێکی گرنگی بەکۆمەڵایەتبونی تاك، کە خێزانە نامێنێ، جگە لەوەش کاریگەری لەسەر باری دارایی و بژێوی ژیانی ئەندامەکانی بەجێ دەهێڵێ، ئەوەش جۆرێك لە بێبەشبون وداباران و ناسەقامگیری دەرونی دێنێتە ئاراوە، کە دواجار ڕۆڵیان دەبێ لە دروستبونی کەسایەتی شەڕانگێز و لادەر (سلیم، 2019: 18).

جیابونەوە وەك دیاردەیەکی کۆمەڵایەتی کاریگەری زۆری لەسەر "یەکانگیری خێزانی و سەقامگیری ئاسایشی خێزانی و بەکۆمەڵایەتیبون هەیە، چونکە هەموو ئەوانە بەتەواوەتی بەئامادەبونی دایك و باوك لەناو خێزان بەدی دێ، بەڵام "جیابونەوە دەبێتە هۆی داڕمانی پایەکانی بونیادی کۆمەڵایەتی خێزان و، ئەندامەکانی دوچاری ئەنجامێکی چاوەڕوانەکراو دەکات و، لە خۆشییەکانی ژیان و سۆز و وەفا و خۆشەویستی دایك و باوك بێبەشیان دەکات "(عامر، 2018: 42).

لەلایەکی دیکەوە "پەیوەندیە خێزانیەکان بنەمای پەیوەندییە کۆمەڵایەتیەکانی کۆمەڵگە پێکدەهێنن، پەیوەستی و یەکانگیری خێزانی بەپایەکی گرنگی پاراستنی ئاسایش و یەکانگیری خێزان و کۆمەڵگە دادەنرێ بەتایبەت بۆ دەستپێوەگرتن و پارێزگاریکردن لە بەها باشەکانی کۆمەڵگە، بەڵام "جیابونەوە دەبێتە بەربەرستێکی گەورە لەبەردەم جێبەجێکردن و گەیاندنی ئەو پەیامەی خێزان، کە بریتیە لە یەکێتیی و هێزی سیستمی کۆمەڵایەتی، هەروەها خێزان بەئامرازێکی گرنگی کۆنترۆڵی کۆمەڵایەتی دادەنرێ، کە ئەرکی بریتیە لە پرۆسەی پەروەردە و پێگەیاندنی کۆمەڵایەتی و ڕاهێنانی تاکەکان لەسەر پەیوەندییە خێزانیە ئەرێنیەکان، بەشێوەیەك لەگەڵ پەیوەندییەکانی کۆمەڵگە یەکبگرێتەوە " (سعدو، 2011: 10).

کەواتە خێزان بەکۆڵەکەی یەکەم و لە گروپە یەکەمینە گرنگەکان دادەنرێ کە کۆمەڵگە پێکدەهێنن، لەسەر ئەو بنەمایە دەتوانین بڵێین "خێزان وەك دامەزراوەیەکی کۆمەڵایەتی نوێنەرایەتی کۆمەڵگە دەکات بۆ گواستنەوەی کەلتوری کۆمەڵگە لە نەوەیەکەوە بۆ نەوەیەکی دیکە و، بەهۆی هێز و کاریگەرییەکەی خاڵی کرۆکی بەردەوامبونی سیستمی کۆمەڵایەتییە، بۆیە تێکچونی ئاسایشی خێزان ڕەنگدانەوەی تەواوی لەسەر کۆمەڵگە دەبێ، بەڵام باشکردنی دۆخی خێزانەکان کاریگەری زۆری دەبێ لەسەر چارەسەرکردنی کێشەکانی کۆمەڵگە، ئەگەر خێزانیش خراپ و لادەر بوو، کۆمەڵگەش دەبێتە کۆمەڵگەیەکی خراپ و لادەر" (سعدو، 2011:12) .(ئەوەش دەمانگەیێنێتە ئەو ڕاستیەی چەندە ژمارەی خێزانە لەبەریەك هەڵوەشاوەکان لە کۆمەڵگەدا زۆر بێ، ئەوەندەش ڕێژەی لادان و تاوان زۆر دەبێ، چونکە خێزان لەو دۆخەدا ناتوانێ وەك جاران ڕۆڵی بونیادنانی خۆی بگێڕێ و ئاسایشی تاکەکانی بپارێزێ، هەروەك ناتوانێ ئەندامەکانی لە تاوان و لادان بپارێزێ، بەم شێوەیە دەبینین "تاوان و لادان و جیابونەوەی پەیوەندییەکی بەهێزیان لەگەڵ یەکتر هەیە، هەر کاتێکیش جیابونەوە زیاد بوو و، ئاسایشی خێزان تێکدەچێ، ئەمەش دەبێتە هۆی زیادبونی تاوان و لادان، کە تاوان و لادان زیاد بوو ئاسایشی کۆمەڵگەیەش دەکەوێتە ژێر هەڕەشە و دوچاری ناسەقامگیری دەبێ" (المري، 2006 :45).

توێژینەوە کۆمەڵایەتیەکان لە بواری تاوانناسی باس لەوە دەکەن، کە "جیابونەوەی خێزان یان لەبەریەک هەڵوەشانەوەی خێزان بەیەکێك لە هۆکارەکانی پاڵنەری منداڵ بۆ تاوان لە ئێستا و داهاتوو دادەنێن، چونکە جیابونەوە دەبێتە بەربەستێکی گەورەوە بۆ پاراستنی ئاسایشی خێزان و بەجێگەیاندنی ئەرکەکانی بۆ پێگەیاندنی منداڵ و گونجانی لەگەڵ کۆمەڵگە، نەبونی (دایك، باوك) لە ژیانی منداڵ بەشێوەیەکی ڕاستەوخۆ کاریگەری لەسەر پڕکردنەوەی پێداویستیەکانی دەبێ، ئینجا بەهۆی نەبونی چاودێریکردن و پەروەردەکردنی بەشێوەیەکی ڕاستەوخۆ، منداڵیش بۆ پڕکردنەوەی پێداویستیەکانی پەنا دەباتە بەر لادان و ئەنجامدانی تاوانی وەك دزیکردن" (نصار، 2011: 252)، ئەم

10.24086/cuejhss.v6n2y2022.pp83-98

ڕەفتارەش لەگەڵ منداڵ گەورە دەبێت و تا دەبێ بەخوو، کە گەورەش دەبێ تاوانی گەورە ئەنجام دەدات، بەو هۆیەشەوە ئاسایشی کۆمەڵایەتی کۆمەڵگە دەکەوێتە ژێر هەڕەشەوە، لەلایەکی دیکەوە بۆ ژن و پیاو بەهەمان شێوە کاریگەری هەیە، چونکە " هەڵوەشانەوەی خێزان کاریگەری نەرێنی لەسەر کۆمەڵێك بەهای و نەریتی باش لە کۆمەڵگە دروست دەکات، هەروەها کاریگەری لەسەر چەمك و تێگەیشتنی خۆشەویستی و هاوکاری و لێبوردەیی و یارمەتیدانی ئەوانی دیکە دروست دەکات و، تاك دوچاری بێ هیوایەکی بەهێز دەکات، هەموو ئەوانەش وای لێ دەکات گلەیی لە کۆمەڵگە بکات، بەهۆی ئەوەی لەو دۆخەی کە خێزانەکەی دوچاری هەڵوەشانەوە هاتووە هاوکاری نەکردوە، بۆیە لە بەهاکانی کۆمەڵگەکەی یاخی دەبێ" (الصنیع، 2019) و بەپەیوەندییە کۆمەڵایەتیەکانیاندا دەچنەوە و، لە کۆمەڵگەش یاخی دەبن و بەرەفتار و کرداری نەشیاو زیان بە کۆمەڵگە و ئاسایشی خێزانەکان و سەقامگیری کۆمەڵگە دەگەیێنن.

4. لایەنی مەیدانی توێژینەوەکە

4.1 خستنەڕوو تایبەتمەندییە گشتیەکانی یەکەکانی توێژینەوە

تایبەتمەندی و خەسڵەتە گشتیەکان، چەند گۆڕاوێکی دیمۆگرافی و کۆمەڵایەتی و ئابووری و ڕۆشنبیری نموونەی توێژینەوەکەیە، گرنگی ئەو زانیاریانە لەوەدایە، کە بەهۆیەوە ئاشنای نموونەی توێژینەوەکە دەبین، کە لە ڕێگەی کۆکردنەوەی داتا و زانیارییەکانی لایەنی مەیدانی بەدەستهاتوون، هەروەک شێوەی دابەشبوونی نموونەی توێژینەوەکە پیشان دەدات، بۆ نمونە ڕەگەز یەکێکە لە گۆڕاوە گرنگەکانی ئەم توێژینەوەیە، لەم توێژینەوەیەدا (110) یان لە ڕەگەزی نێرن، کە ڕێژەی (64.7 %) نموونەی توێژینەوەکە پێکدەهێنن، بەڵام (60)یان لە ڕەگەزی مێن، کە دەکاتە ڕێژەی (35.3 %) نموونەی توێژینەوەکە، وەک ئەوەی لە شێوەی (3) پیشاندراوە.

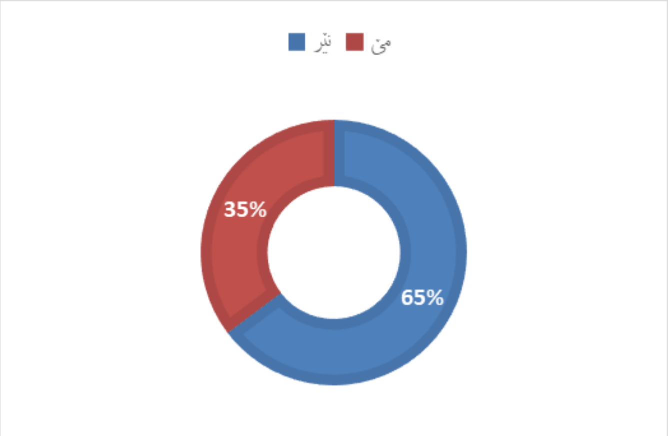

شێوەی 3. ڕەگەزی نمونەی توێژینەوەکە پێشان دەدات

پەیوەست بەباری کۆمەڵایەتی، کە بەیەکێك لە گۆڕاو گرنگەکانی توێژینەوەکە دادەنرێت، چونکە تێڕوانینی تاکی خێزاندارە لەگەڵ تاکی لێکجیابۆوە بەرامبەر بەدیاردەکانی ناو کۆمەڵگە جیاوازییان هەیە، بەتایبەت لەم توێژینەوەیەدا کە پەیوەستە بەژیانی خێزانی و ئاسایشی خێزان، وەک لە شێوەی ژمارە (4) دەردەکەوێت، (164) یەکەکانی توێژینەوەکە خێزاندارن، بەڵام ئەوانەی لە هاوسەرەکانیان جیابونەتەوە ڕێژەی (4 %) یەکەکانی توێژینەوەکە پێکدەهێنن، کە ژمارەیان دەگاتە (6) یەکە، لەبەرئەوەی توێژینەوەکە پەیوەست بوو بەژیانی خێزانی، بۆیە ئەوانەی سەڵتن، یان هاوسەرەکانیان کۆچی دوایی کردوە، بەشداری توێژینەوەکەیان پێنەکرا.

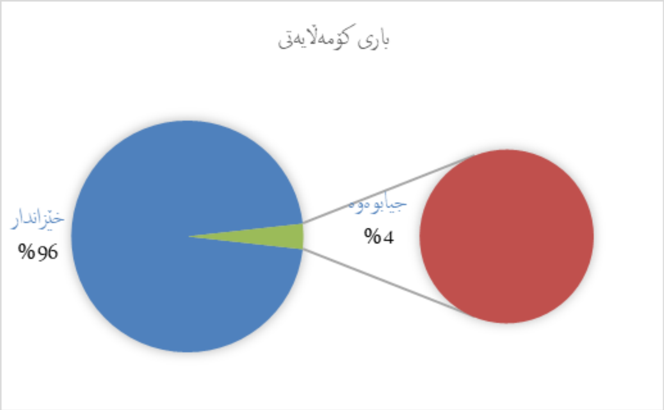

شێوەی 4. باری کۆمەڵایەتی نمونەی توێژینەوەکە پێشان دەدات

لەلایەکی دیکەوە یەکێکی دیکە لەو گۆڕاوانەی کاریگەری ڕاستەوخۆی لەسەر هەڵوێست و چۆنیەتی بیرکردنەوە و ڕەفتارنواندنی تاکەکان هەیە، بریتیە لە گۆڕاوی تەمەن، بەپێی ئەو زانیاریانەی بەدەستهاتوون، ئەوانەی تەمەنیان لەنێوان(30-39) ساڵاندایە زۆرترین ڕێژەی یەکەی توێژینەوەکە پێکدەهێنن و گەیشتۆتە (%48) هەروەها گروپی تەمەنی نێوان(40-49) بەڕێژەی (%48.8) بەپلەی دووەم دێ، پاشان گروپی (20-29) ساڵ بەڕێژەی (12.9%) دێ، بەڕێژەی کەمتر لەوانیش کە دەکاتە ڕێژەی(%5.9) ئەوانەن کەتەمەنیان لە نێوان50-59 ساڵاندایە، لەو ڕێژەیەش کەمتر گروپی تەمەن (60-69) ساڵانە کە ڕێژەی 2.9 %یەکەکان پێکدەهێنن.

سەبارەت بەداهاتی خێزانی یەکەکانی توێژینەوەکە، دەرکەوتووە ئەوانەی داهاتیان لەنێوان (500 هەزار تا 1،000،000) ملیۆن دینارە بەڕێژەی (%42.9) بەڕیزبەندی یەکەم لە یەکەکانی توێژینەوەکە دێن، پاشان (1،000،000 تا 1،500،000) بەڕێژەی (%24.1) بەڕیزبەندی دووەم دێن، هەروەها ئەوانەی داهاتیان لەنێوان (1،500،000 تا 2،000،000) بەڕێژەی (14.1 %) ڕیزبەندی سێیەم دێن، بەڵام ئەوانەی داهاتیان لە (500،000) هەزار دینار کەمترە بەڕێژەی (%7.1) بەڕیزبەندی چوارەم لە یەکەکانی توێژینەوەکە دێن، دواتر بەڕێژەی)%4.7 (ئەوانە دێن کە داهاتیان لە (3،000،000) ملیۆن دینار زیاترە، بەڵام ئەوانەی داهاتیان لە نێوان (2،000،000 تا 2،500،000) ملیۆن دینارە ڕێژەی (%4.1) یەکەکانی توێژینەوەکە پێکدەهێنن، لە کۆتایدا و لە ڕیزبەندی حەوتەمدا بەڕێژەی (2.9 %) ئەوانە دێن کە داهاتیان لەنێوان (2،500،000 تا 3،000،000) ملیۆن دینارە.

سەبارەت بە ماوە و کاتی بەکارهێنانی تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان دوو گۆڕاوی دیکەن، کە خەسڵەت و تایبەتمەندییەکانی یەکەکانی توێژینەوەکە پیشان دەدات، دەرکەوتووە ڕێژەی (41.2%) ی یەکەکانی توێژینەوەکە لەماوەی (24) کاتژمێردا (1-2) کاتژمێر تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان بەکاردەهێنن، هەروەها بەڕێژەی (%36.5) ڕۆژانە ماوەی (3-4) کاتژمێر تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان بەکاردەهێنن، هاوکات لە یەک ئاست و بەڕێژەی (%8.8) ئەو یەکانەی توێژینەوە هاتوون کە لە ماوەی (24) کاتژمێر (5-6) کاتژمێر یان کەمتر لە کاتژمێرێک تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان بەکاردەهێنن، لە کۆتایشدا ئەوانەی

ڕۆژانە زیاتر لە (7) کاتژمێر تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان بەکاردەهێنن ڕێژەیان گەیشتۆتە (4.7%).

پەیوەست بە کاتی بەکارهێنانی تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان، دەرکەوتووە ڕێژەی(57.6%) لە یەکەی توێژینەوەکە هەرکاتێك دەرفەتیان هەبێ تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان بەکاردەهێنن، بەڵام ڕێژەی (35.9%) لە یەکەکانی توێژینەوەکە شەوان تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان بەکاردەهێنن، ئەوانەشی تەنها لە ئێواران تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان بەکاردەهێنن ڕێژەی (5.3%) لە یەکەی توێژینەوەکە پێکدەهێنن، لە کۆتایشدا دەرکەوتووە ڕێژەی (1.2 %) یەکەی توێژینەوەکە تەنها بەیانیان تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان بەکاردەهێنن.

تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان سەرباری ئەوەی کۆمەڵێک تایبەتمەندی و خاڵی گشتی هاوبەشیان هەیە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا لە وردەکاریدا هەر تۆڕە کۆمەڵایەتیەک خاوەن تایبەتمەندی خۆیەتی، لە هەرێمی کوردستان بەگشتی و لە شاری هەولێریش بەتایبەت شوێنکەتووانی تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان ڕێژەیان جیاوازە.

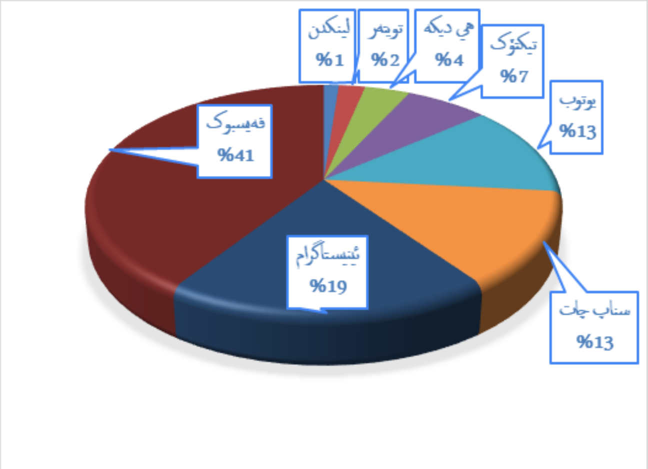

شێوەی 5. بەکارهێنەرانی جۆری تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان لای نمونەی توێژینەوەکە پێشان دەدات

وەک لە شێوەی (5) دا دەرکەوتووە، ڕێژەی زۆرینەی یەکەکانی ئەم توێژینەوەیە کە دەگاتە(41%) تۆڕی کۆمەڵایەتی فەیسبوک بەکاردەهێنن، پاشان بەڕێژەی (19%) ئینیستاگرام بەکاردەهێنن، هەرچی ئەوانەی یوتوب و سناپ چات بەکاردەهێنن بەڕێژەی (13%) لە یەک ئاستدان، بەڵام تۆڕی کۆمەڵایەتی تیکتۆک کە بەراورد بەتۆڕەکانی دیکە مێژوویەکی زۆر کۆنی نیە ڕێژەی بەکارهێنانی لەناو نمونەی توێژینەوەکە گەیشتۆتە (7%)، تۆڕەکانی دیکەش وەک ئەوەی لە شێوەی (5) نمایش کراوە، گەیشتۆتە (7%)بەتێبینیکردن و سەرەنجدان لەو تۆڕە کۆمەڵایەتیانە ڕۆژانە هەواڵی جۆراوجۆر پەیوەست بەژیانی هاوسەری و لێکجیابونەوە و ئاسایشی تاکەکانی خێزان بڵاودەکرێنەوە، کە دواجار ڕەنگدانەوەی لەسەر خێزان وەک یەکەیەکی گرنگی کۆمەڵگە دەبێ.

پیشە یەکێکی دیکەیە لە کۆڵەگە و پێوەرەکانی دیاریکردنی پاشخانی کۆمەڵایەتی یەکەکان، کە کاریگەری لەسەر ئاستی هۆشیاری بەکارهێنانی تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان هەیە، بەپێی ئەو زانیاریانەی بەدەستهاتوون، ڕێژەی (31.2%) یەکەکانی توێژینەوەکە فەرمانبەرن، هەروەها ڕێژەی (24.7 %) مامۆستان، بەڵام مامۆستایانی زانکۆ ڕێژەی (7%) یەکەکانی توێژینەوەکە پێکدەهێنن، هەرچی پزیشکان بەڕێژەی (5.3%) یەکەی توێژینەوەکەیان پێکهێناوە، لەلایەکی دیکەوە کابانی ماڵ و خەڵکی کاسب هەریەکەیان بەڕێژەی(4.1%) یەکەی توێژینەوەکە پێکدەهێنن.

لە ڕیزبەندی شەشەم پارێزەر و قوتابی هەریەکەین بەڕێژەی (3 %) بەدوای یەکدا دێن، بەدوای ئەواندا ئەندازیاران و میدیاکاران هەریەک بەڕێژەی (2.4%) یەکەی توێژینەوەکە پێکدەێنن، لەهەمان کاتدا ڕێژەی (1.8%) یەکەی توێژینەوەکە لە خەڵکی بێکار و پۆلیس پێکهاتووە، دواتر ئەفسەر و پێشمەرگە بەیەك ئاست و بەڕێژەی (1.2%) بەڕیزبەندی نۆیەم دێن، هەروەك پێشمەرگە و هونەرمەندیش بەیەك ئاست و بەڕێژەی (1.6 %) ڕیزبەندی دەیەم لە پێکهێنانی یەکەکانی توێژینەوەکە گرتووە، لە کۆتایشدا، توێژەری کۆمەڵایەتی، سەرپەرشتیاری پەروەردەیی، خانەنشین، ژمێریار، بایۆلۆجیست و ڕێنمایکاری دەروونی بەڕێژەی (0.6 %) بوونەتە بەشێکی دیکەی یەکەکانی توێژینەوەکە، ئەوەش ئەوەمان پیشان دەدات، کە بەشێکی زۆری توێژ و پێکهاتە جیاکانی کۆمەڵگە بونەتە نموونەی توێژینەوە و، ئەکرێ بڵێن نمونەی توێژینەوەکە بەتەواوەتی ڕەنگدانەوەی پێکهاتەی دانیشتوانی هەولێرە بەتایبەت لە ڕووی پێکهاتەی پیشە و کار.

لەلایەکی دیکەوە، سەبارەت بەئاستی خوێندن، کە بەهۆیەوە دەتوانرێ ئاستی هەستکردنی یەکەکانی توێژینەوەکە بەچۆنیەتی بەکارهێنان و مامەڵەکردن لەگەڵ تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان بزانرێت، لە ئەنجامدا دەرکەوتووە، هەڵگرانی بڕوانامەی بەکالۆریۆس بەڕێژەی (54.1 %) لە یەکەی توێژینەوەکە بەڕیزبەندی یەکەم دێن، پاشان هەڵگرانی بڕوانامەی ماستەر بەڕێژەی (17.6%) و، دواتر بەڕێژەی (11.8%) هەڵگرانی بڕوانامەی دبلۆم دێ، بەدوایدا خاوەن بڕوانامە دکتۆرا بەڕێژەی (6.5 %)، هەروەها ئامادەیی بەڕێژەی (3.5 %) هەرچی ناوەندی و سەرەتایی بەیەک ئاست و بەڕێژەی (4.9 %) هاتووە، لە ڕیزبەندی کۆتایشدا دبلۆمی باڵایە بەڕێژەی (0.6 %) هاتووە، بەوشێوەیە دەتوانین بڵێن لە ڕووی ئاستی خوێندەوارییەوە یەکەکانی توێژینەوەکە تاڕادەیەکی باش گوزارشت لە کۆمەڵگەی توێژینەوەکە دەکات، چونکە هەموو ئاستەکانی خوێندەواری تاڕادەیەك بەڕێژەی گونجاوی لەخۆگرتووە.

دانانی ناو و وێنەی کەسی و وشەی نهێنی لە تۆڕی کۆمەڵایەتیەکان، یەکێکن لەو بابەتە گرنگانەی، کە ڕاستەخۆ پەیوەندی بەلایەنی ئاسایشی خێزان و پەیوەندی نێوان هاوسەرەکان هەیە، هەربۆیە چۆنیەتی مامەڵەکردن یەکەکان لەگەڵ ئەم بابەتانە جیاوازیان لە نێواندا هەیە. ئەوەی پەیوەستە بەزانینی وشەی نهێنی مۆبایل و تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان لەلایەن هاوسەرەکانیان دەرکەوتووە ڕێژەی (77.1%) وەڵامەکەیان بەبەڵێ و (22.9) دەڵێن نەخێر هاوسەرەکانمان وشەی نهێنی مۆبایل و تۆڕە کۆمەڵایەتیەکانمان نازانن، ئەوەش ڕێژەیەکی بەرزە و دەگەڕێتەوە بۆ نەبوونی متمانە لە نێوان هاوسەرەکان، یان بوونی شتی شاراوە و نهێنی و شاردنەوەیان لە هاوسەرەکانیان.

سەبارەت بەدانانی وێنەی خۆیان لە تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان دەرکەوتووە، ڕێژەی (72.4 %) ی نموونەی توێژینەوەکە وێنەی خۆیان داناوە، بەڵام ئەوانەی وێنەی خۆیان دانەناوە ڕێژەکەیان گەیشتۆتە (27.6 %)، سەبارەت بەناوی خۆیان لە تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان، لەهەمان شێوەدا بەهۆی زانیارییە بەدەستهاتووەکان دەرکەوتووە، ڕێژەی (95.3%)یەکەی توێژینەوەکە تۆڕە کۆمەڵایەتیەکانیان بەناوی خۆیانەوەیە، بەڵام ڕێژەی (4.7%) بەناوێکی دیکەوە تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان بەکاردەهێنن.

10.24086/cuejhss.v6n2y2022.pp83-98

یەکێك لە کۆڵەگە سەرەکیەکانی چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان پەیوەندی هەیە بە مەبەست و چۆنیەتی بەکارهێنانی، چونکە لەو ڕێگەیەوە دەتوانرێ ئاستی هەستکردنی یەکەکانی توێژینەوەکە بەچۆنیەتی بەکارهێنان و مامەڵەکردن لەگەڵ تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان و، ئاستی پەیوەندی تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان لەسەر ئاسایشی خێزان بزانرێت، وەک ئەوەی لە شێوەی (6) دا خراوەتەڕوو و، یەکەکانی توێژینەوەکە زیاتر لە هەڵبژاردەیەکیان دەستنیشان کردوە.

لە ئەنجامدا دەرکەوتووە، بەپلەی یەکەم یەکەکانی توێژینەوەکە تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان بۆ ئاگاداربوون لە ڕوداو و زانیارییەکان بەکاریان دەهێنن، پاشان بۆ خۆڕۆشنبیرکردن، ئینجا بۆ کاتبەسەربردن، بەدوایدا یەکەیەکانی توێژینەوەکە تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان بۆ گوزارشتکردن لە ڕاوبۆچونەکانیان بەکاردەهێنن، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا ژمارەیەک لە یەکەکانی توێژینەوەکە بۆ مەبەستی دیکە بەکاردەهێنن، بەشێکی دیکە لە هەڵبژاردەی یەکەکانی توێژینەوە بۆ ڕاکردن لە واقیعی ژیان تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان بەکاردەهێنن، هەروەها یەکترناسین و لایەنی بازرگانی دوو هەڵبژاردەی دیکەی یەکەکانی توێژینەوەکەن.

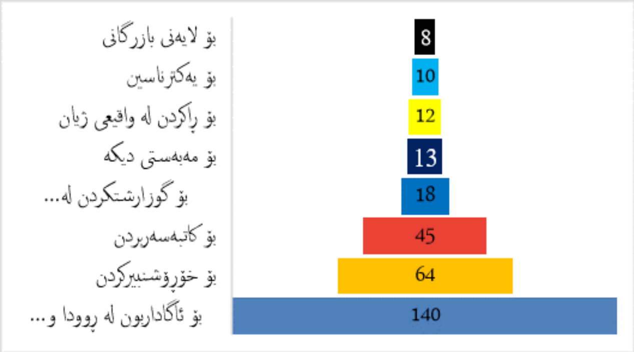

شێوەی 6. مەبەستی بەکارهێنانی تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان لای نمونەی توێژینەوەکە پێشان دەدات

4.2 پێوانەکردنی پەیوەندی تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان لەسەر جیابونەوە بەپێی برگەکان

بۆ زانینی پەیوەندی بەکارهێنانی تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان لەسەر ئاسایشی خێزان و جیابونەوەی هاوسەران بەتایبەت، بەسوود وەرگرتن لە وەڵامی یەکەکانی توێژینەوەکە و بەکارهێنانی ناوەندی سەنگکراو (Weighted Mean) ئاستی سەرجەم برگە پەیوەندیدارەکانمان بەم شێوەیەی خوارەوە دەرکرد.

خشتەی2

پەیوەندی بەکارهێنانی تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان بەجیابونەوە دەخاتەڕوو

برگە ژ	ڕیزبەندی	برگەکان	بەتەواوەتی هاوڕا نیم	هاوڕا نیم	هاوڕام	بەتەواوەتی هاوڕام	ناوەندی سەنگراو	ئەنجام
1	9	لە ڕێگەی تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان هەوڵی فریودانم (فێڵ لێکردن)م دراوە.	30	57	58	25	2.46	ناوەندی
2	3	پێم وایە تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان جیابونەوەی ژن و مێردی کردوّتە پرۆسەیەکی سادە و ئاسایی	8	28	90	44	3.00	بەهێزە

برگە ژ	ڕیزبەندی	برگەکان	بەتەواوەتی هاوڕا نیم	هاوڕا نیم	هاوڕام	بەتەواوەتی هاوڕام	ناوەندی سەنگراو	ئەنجام
3	5	پێم وایە جیابونەوەی کچە مۆدێل و مەیکپ ئارتیستەکان کاریگەری لەسەر جیابونەوەی هاوسەران هەیە.	13	26	89	42	2.94	بەهێزە
4	1	پێم وایە تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان کاریگەری لەسەر سستبون و لاوازی پەیوەندییە خێزانیەکان هەیە بەتایبەت لە نێوان ژن و پیاو	5	14	90	61	3.22	بەهێزە
5	2	پێم وایە تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان کاریگەری خراپی لەسەر بەجێگەیاندنی ئەرکە خێزانیەکان دروستکردوە بەتایبەت لە نێوان هاوسەرەکان	2	18	105	45	3.14	بەهێزە
6	6	تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان بونەتە هۆکاری بڵاوبونەوەی دیاردەی (درۆکردن) لە نێوان هاوسەران	12	44	81	33	2.79	بەهێزە
7	4	وا هەست دەکەم تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان بونەتە هۆکاری بڵاوبونەوەی (ناپاکی) لە نێوان هاوسەران	8	39	89	41	2.96	بەهێزە
8	7	لەو بڕوایەدام تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان بۆن بە هۆکاری لاوازکردنی (متمانە) لە نێوان هاوسەران	8	40	97	25	2.77	بەهێزە
9	11	بەنهێنی چاودێری تۆڕە کۆمەڵایەتیەکانی هاوسەرەکەم دەکەم	62	86	16	6	1.80	ناوەندە
10	8	پێم وایە تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان کاریگەری نەرێنی لەسەر هزر و ڕەفتاری هاوسەرەکان دروست دەکات	15	32	101	22	2.76	بەهێزە
11	2	تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان هۆکاری کەمکردنەوەی گفتوگۆی بابەتە خێزانیەکانی نێوان هاوسەرەکانە	9	11	97	53	3.14	بەهێزە
12	8	تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان هۆکاری لاوازکردنی بەهای ڕێز و خۆشەویستی نێوان هاوسەرەکانە	13	40	41	26	2.76	بەهێزە
13	9	ڕۆژانە نامە و پەیامی خۆشەویستی بە ڕێگەی تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان بۆ هاوسەرەکەم ڕەوانە دەکەم	22	66	64	18	2.46	ناوەندی
14	10	تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان بونەتە هۆکاری ئەوەی غیرە و دڵپیسی- لە هاوسەرەکەم بکەم	42	83	33	12	2.09	ناوەندە

10.24086/cuejhss.v6n2y2022.pp83-98

بەپێی خشتەی (2) کە دەستنیشانکردنی پەیوەندی بەکارهێنەرانی تۆڕی کۆمەڵایەتیەکان بەئاسایشی کۆمەڵایەتی و جیابونەوەی هاوسەران ڕوون دەکاتەوە، دەرکەوتووە تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان کاریگەری لەسەر سستبون و لاوازی پەیوەندییە خێزانیەکان هەیە بەتایبەت لە نێوان ژن و پیاو بە بەهای ناوەندی سەنگکراوی ئەو بڕگەیە دەگاتە (3.22)، واتا بەئاستێکی (بەهێز) پەیوەندی لە بوارەکەدا دروستکردووە.

ئەنجامەکە ئەوەش پیشان دەدات، کە هۆکاری یەکەم کاریگەری هەبوە لەسەر بەجێگەیاندنی ئەرکە خێزانیەکان بەتایبەت لە نێوان هاوسەرەکان و، پاشان کەمکردنەوەی گفتوگۆی بابەتە خێزانیەکانی نێوان هاوسەرەکانە بە ناوەندی سەنگکراو (3.14) بەئاستێکی (بەهێز) پێکەوە بەڕیزبەندی دووەم دێن، لەلایەکی دیکەوە ئەنجامەکان ئەوە پیشان دەدەن، بەهۆی ئەو هەواڵ و بابەتانەی لە تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان لەبارەی جیابونەوە بڵاودەکرێنەوە، بۆنەتە هۆکاری ئەوەی جیابونەوەی ژن و مێردی ببێتە پرۆسەیەکی سادە و ئاسایی، ئەوەش بەناوەندی سەنگکراو (3.00) بەڕیزبەندی سێیەم و بەئاستێکی بەهێز دێ، چونکە زۆرینەی نمونەی توێژینەوەکە بە ناوەندی سەنگکراوی (2.96) پێیان وایە تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان بۆنەتە هۆکاری بڵاوبونەوەی (ناپاکی) لە نێوان هاوسەران.

هەر لە ئاستی مەترسی بەهێزدا بە ناوەندی سەنگکراوی (2.94) دەردەکەوێ باسکردن و بڵاوبونەوەی هەواڵی بەردەوامی جیابونەوەی کچە مۆدێل و مەیکپ ئارتیستەکان لە تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان کاریگەری لەسەر جیابونەوەی هاوسەران لە هەرێمی کوردستان دروستکردوە، لەلایەکی دیکەوە دەرکەوتوە تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان کاریگەری دروستکردوە لەبارەی بڵاوبونەوەی دیاردەی (درۆکردن) لە نێوان هاوسەران بەناوەندی سەنگکراوی (2.79) ئەمەش بۆتە هۆی لاوازکردنی (متانە) لە نێوان هاوسەران بەئاستێکی بەهێز و ناوەندی سەنگکراو (2.77) بەڕیزبەندی حەوتەم دێ، هەر ئەو هۆکارانەش بونە هۆی دروستکردنی کاریگەری نەرێنی لەسەر هزر و ڕەفتاری هاوسەران لەلایەک و، لاوازکردنی بەهای ڕێز و خۆشەویستی لە نێوان هاوسەران بەناوەندی سەنگکراوی (2.76).

لە ئاستی مەترسی مامناوەندی و، بە ناوەندی سەنگکراوی (2.46) لەیەک کاتدا ئەنجامەکان ئەوە ڕون دەکەنەوە سەباری ئەوەی هاوسەران ڕۆژانە نامە و پەیامی خۆشەویستی بەڕێگەی تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان بۆ یەکتری ڕەوانە دەکەن، بەڵام بۆتە هۆکارێکیش بۆ فریودان و(فێڵ لێکردنیان)، هەربۆیە بەناوەندی سەنگکراو (2.09) لە نموونەی توێژینەوەکە تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان بۆتە هۆکاری ئەوەی دڵپیسی و (غیرە) لە هاوسەرەکانیان بکەن، ئەمەش بۆتە هۆی ئەوەی بەنهێنی چاودێری تۆڕە کۆمەڵایەتیەکانی هاوسەرەکانیان بکەن، بەڵام بەناوەندی سەنگکراوی (1.80) لە ئاستی ناوەندنایە.

4.3 پەیوەندی بەکارهێنانی تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان لەگەڵ جیابونەوەی هاوسەران بەپێی گۆڕاوی ڕەگەز و باری کۆمەڵایەتی

بەبەکارهێنانی هاوکێشەی (Independent Samples T.Test) بۆ دۆزینەوەی جیاوازی نێوان گۆڕاوی ڕەگەز و باری کۆمەڵایەتی و بڕگەکانی توێژینەوەکە، دەردەکەوێت لە گۆڕاوی ڕەگەز جیاوازی لە نێوان یەکەکانی توێژینەوەکە لەبارەی پەیوەندی بەکارهێنانی تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان هەیە، بەڵام لە گۆڕاوی باری کۆمەڵایەتی جیاوازی لە نێوان نموونەکانی توێژینەوەکە و پەیوەندی بەکارهێنانی تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان نیە، وەک ئەوەی لە خشتەی (3)دا خراوەتەڕوو.

خشتەی3

ئەنجامی تاقیکردنەوەی (t.test) بۆ ڕوونکردنەوەی جیاوازییەکان بەپێی گۆڕاوی ڕەگەز و باری کۆمەڵایەتی دەخاتەڕوو

گۆڕاوەکان	جۆر	نموونەکان	ناوەندی ژمێری	لادانی پێوەری	بەهای (ت)ی بەدەستهاتوو	بەهای (ت)ی خشتەیی	نمرەی ئازادی	ئاستی ئامارەداری (Sig)	لە ئاستی دەلالەتی 0.05%
ڕەگەز	نێر	110	37.3909	6.37238	-2.406	1.97	168	0.015	ئامارەداره
	مێ	60	39.9500	6.76337					
باری کۆمەڵایەتی	خێزاندار	164	38.2256	6.63170	-.758	1.97	168	0.481	ئامارەدارنیه
	جیابووەوە	6	40.1667	6.14546					

لە خشتەی (3) دەردەکەوێت، بەهای (t) دەرهێنراو (2.406-)گەورەترە لە بەهای خشتەیی (1.97) لە ئاستی دەلالەتی (0.05)، بەپێی ئەو ئەنجامەش بوونی جیاوازییەکە لە بەرژەوەندی ڕەگەزی (مێ)دایە، چونکە ناوەندی ژمێرەکەی بریتییە لە (39.9500)، ئەوەش گەورترە لە ناوەندی ژمێرەیی نێر، کە بریتیە لە (37.3909) کەواتە ئەو بابەتانەی لە تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان بڵاودەکرێنەوە و، پەیوەندییان بەئاسایشی خێزان و جیابونەوەی هاوسەران هەیە ڕەگەزی مێ زیاتر لە ڕەگەزی نێر درکی پێدەکەن.

هەروەها لە گۆڕاوی باری کۆمەڵایەتی دەرکەوتووە بەهای (t) دەرهێنراو بریتیە لە (-.758)، ئەمەش بچوکترە لە بەهای خشتەی (1.97) لە ئاستی دەلالەتی (0.05)، ناوەندی ژمێرەیی لە نێوان ئەوانەی جیابونەتەوە لەگەڵ ئەوانەی لە قۆناغی هاوسەریدان تارادەیەکی زۆر لەیەکتر نزیکن، بۆیە جیاوازی نێوانیان سەبارەت بەو بابەت و هەواڵانەی لە تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان بڵاودەکرێتەوە لەگەڵ چۆنیەتی مامەڵەی هاوسەران لەگەڵ تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان نەگەیشتۆتە ئاستی ئامارە ئاماری.

4.4 پەیوەندی بەکارهێنانی تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان بەئاسایشی خێزان بەپێی گۆڕاوەکانی دیکە

بەبەکارهێنانی هاوکێشەی (One-Way ANOVA) بۆ دۆزینەوەی جیاوازی نێوان گۆڕاوەکانی دیکەی توێژینەوەکە (تەمەن، داهاتی خێزان و ئاستی خوێندن) لەگەڵ بڕگەکان توێژینەوەکە سەبارەت بە بە پەیوەندی نێوان تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان و جیابونەوەی خێزان دیاریکرد، لە ئەنجامدا دەرکەوت جیاوازییەکە ناگاتە ئاستی ئامارە

10.24086/cuejhss.v6n2y2022.pp83-98

ئاماری هەروەك لە خشتەی (4) خراوەتەڕوو.

خشتەی 4

تاقیکردنەوەی (F) بۆ دۆزینەوەی پەیوەندی بەکارهێنانی تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان بەئاسایشی خێزان بەپێی گۆڕاوەکان دەخاتەڕوو

گۆڕاوی	هەڵبژاردەکان	نموونە	ناوەندی ژمێرەیی	لادانی پێوەری	جیاوازی دوجای ناوەندەکان	نمرەی ئازادی	بەهای (F)	ئاستی دەلالەت	ئەنجام
تەمەن	20-29ساڵ	22	38.9545	6.34318	121.406	4	2.906	.023	جیاوازی هەیە
	30-39 ساڵ	83	39.6747	5.78288					
	40-49 ساڵ	50	36.5000	7.31018					
	50-59 ساڵ	10	37.0000	5.86894					
	60-69ساڵ	5	33.0000	9.72111					
داهاتی خێزان	کەمتر لە 500 هەزار	12	39.9167	3.84846	84.840	6	2.013	.067	جیاوازی نیە
	500 هەزار تا ملیۆنێك	73	38.9589	6.57951					
	ملیۆنێك تا 1,500,000	41	39.0732	6.31819					
	1,500,000 تا 2,000,000	24	37.3750	6.22626					
	2,000,000 تا 2,500,000	7	35.8571	7.84068					
	2,500,000 تا 3,000,000	5	30.6000	8.73499					
	3,000,000 و زیاتر	8	35.5000	7.81939					
ئاستی خوێندن	سەرەتایی	5	35.6000	3.97492	31.965	6	.725	.630	جیاوازی نیە
	ناوەندی	5	43.0000	6.00000					
	ئامادەیی	6	36.1667	11.88977					
	دبلۆم	20	38.4500	5.56753					
	بەکالۆریۆس	92	38.0761	6.64853					
	ماستەر	31	38.9355	6.65801					
	دکتۆرا	11	38.2727	5.76352					

لە خشتەی (4) دا، دەردەکەوێ تێکڕای جیاوازی دوجای ناوەندی بۆ گۆڕاوی تەمەن بریتییە لە (121.406) بەنمرەی ئازادی (4) بەبەهای (F) ی هەژمارکراو (2.906) و، ئاستی دەلالەتی (0.023)ە، ئەوەش بچووکترە لە (0.05)، بۆیە جیاوازی بەڵگداری ئامارییە، جیاوازیەکەش دەگەڕێتەوە بۆ گروپەکانی تەمەنی (40-49)ساڵ و (50-59) ساڵ، ئەوەش ئاماژەیە بۆ ئەوەی کە گروپی تەمەن گەورەکان زیاتر لە تەمەن بچوکەکان درک بەپەیوەندی بەکارهێنانی تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان لەگەڵ ئاسایشی خێزان و جیابونەوەی هاوسەران دەکەن، هەربۆیە جیابونەوەش لە نێو تەمەن بچوکەکان زیاترە بەراورد بەتەمەن گەورەکان.

لەلایەکی دیکەوە، هەر لە خشتەی (4)دا دەردەکەوێت تێکڕای جیاوازی دوجای ناوەندی بۆ بژاردەکانی گۆڕاوی داهاتی خێزان بریتییە لە (84.840) بەنمرەی ئازادی (6) بەبەهای (F)ی هەژمارکراو (2.013)ە و ئاستی دەلالەتی (0.067)ە ئەوەش گەورەترە لە (0.05)، بۆیە جیاوازییەکەی نەگەیشتۆتە ئاستی ئاماری.

لە کۆتایدا و پەیوەست بە تێکڕای جیاوازی دوجای ناوەندی بۆ بژاردەکانی گۆڕاوی ئاستی خوێندن لە خشتەی (4)دا بریتییە لە (31.965) بەنمرەی ئازادی (7) بەبەهای (F)ی هەژمارکراو (0.725)ە و ئاستی دەلالەتی (0.630)ە ئەوەش

گەورەترە لە (0.05)، بۆیە ئەم جیاوازییەش ئاستی ئاماری تۆمار نەکردووە.

4.5 ئەنجام

لە ئەنجامی ئەم توێژینەوەکەدا، دەردەکەوێت، بەهای (t) دەرهێنراو (2.406-) گەورەترە لە بەهای خشتەیی (1.97) لە ئاستی دەلالەتی (0.05)، بەپێی ئەو ئەنجامەش بوونی جیاوازییەکە لە بەرژەوەندی ڕەگەزی (مێ)دایە، چونکە ناوەندی ژمێرەکەی بریتییە لە (39.9500)، ئەوەش گەورترە لە ناوەندی ژمێرەیی نێر، کە بریتیە لە (37.3909)، کەواتە ئەو بابەتانەی لە تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان بڵاودەکرێنەوە و، پەیوەندییان بەئاسایشی خێزان و جیابونەوەی هاوسەران هەیە. هاوکات توێژینەوەکە گەیشتە ئەو ئەنجامەی، کە ڕەگەزی مێ زیاتر لە ڕەگەزی نێر درك پەیوەندیەکان دەکەن.

ئەنجامێکی دیکەی ئەم توێژینەوەیە ئەوەیە، کەتێکڕای جیاوازی دوجای ناوەندی بۆ گۆڕاوی تەمەن بریتییە لە (121.406) بەنمرەی ئازادی (4) بەبەهای (F)ی هەژمارکراو (2.906) و، ئاستی دەلالەتی (0.023)ە، ئەوەش بچووکترە لە (0.05)، بۆیە جیاوازی بەڵگداری ئامارییە، جیاوازیەکەش دەگەڕێتەوە بۆ گروپەکانی تەمەنی (40-49)ساڵ و (50-59) ساڵ، ئەوەش ئاماژەیە بۆ ئەوەی کە گروپی تەمەن گەورەکان زیاتر لە تەمەن بچوکەکان درک بەپەیوەندی بەکارهێنانی تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان لەگەڵ ئاسایشی خێزان و جیابونەوەی هاوسەران دەکەن، بەهۆی ئەو پاشخانە هزری و ئەزمونەی کە هەیانە، هەربۆیە جیابونەوە لە نێو تەمەن بچوکەکان زیاترە بەراورد بەتەمەن گەورەکان.

لە خاڵێکی دیکەی ئەنجامەکانی ئەم توێژینەوەیە دەرکەوتووە ڕێژەی زۆرینەی یەکەکانی ئەم توێژینەوەیە کە دەگاتە (41%) تۆڕی کۆمەڵایەتی فەیسبوک بەکاردەهێنن، پاشان بەرێژەی (19%) ئینیستاگرام بەکاردەهێنن، پاشان یوتوب و سناپ چات بەرێژەی (13%) تیکتۆک بەرێژەی (7%) تۆڕەکانی دیکەش بەرێژەی (7%)، بەتێبینیکردن و سەرەنجدان لەو تۆڕە کۆمەڵایەتیانە ڕۆژانە هەواڵی جۆراوجۆر پەیوەست بەژیانی هاوسەری و لێکجیابونەوە و ئاسایشی تاکەکانی خێزان بڵاودەکرێنەوە، ئەوەش ڕەنگدانەوەی لەسەر خێزان وەک یەکەیەکی گرنگی کۆمەڵگە دەبێ.

توێژینەوەکە گەیشتۆتە ئەو ئەنجامەی، کە تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان بەئاستێکی بەهێز کاریگەری لەسەر سستبون و لاوازی پەیوەندییە خێزانیەکان دروستکردوە بەتایبەت لە نێوان ژن و پیاو، ئەوە ڕەنگدانەوەی لەسەر بەجێگەیاندنی ئەرکە خێزانیەکان و کەمکردنەوەی گفتوگۆی بابەتە خێزانیەکان بەتایبەت لە نێوان هاوسەرەکان هەبوە.

ئەو هەواڵ و بابەتانەی لە تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان لەبارەی جیابونەوە بڵاودەکرێنەوە، بۆنەتە هۆکاری ئەوەی جیابونەوەی ژن و مێردی ببێتە پرۆسەیەکی سادە و ئاسایی، باسکردن و بڵاوبونەوەی هەواڵی بەردەوامی جیابونەوەی کچە مۆدێل و مەیکپ ئارتیستەکان لە تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان کاریگەری لەسەر جیابونەوەی هاوسەران لە هەرێمی کوردستان هەبوە.

لەلایەکی دیکەوە تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان کاریگەری هەبوە لەسەر بڵاوبونەوەی کۆمەڵێک دیاردەی وەک (درۆکردن) و، لاوازکردنی (متمانە) لە نێوان هاوسەران، ئەوانەش کاریگەری نەرێنی لەسەر هزر و ڕەفتاری هاوسەران لەلایەک و، لاوازکردنی بەهای ڕێز و خۆشەویستی لە نێوان هاوسەران دروستکردوە.

لە کۆتایدا، توێژینەوەکە گەیشتۆتە ئەو ئەنجامەی، کە تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان بۆتە هۆکارێک بۆ فریودان و(فێڵ لێکردنی) بەکارهێنەران، لەهەمانکاتدا بۆتە هۆی ئەوەی بەکارهێنەران دڵپیسی و (غیرە) لە هاوسەرەکانیان بکەن، هەربۆیە بەهێنی چاودێری تۆڕە کۆمەڵایەتیەکانی هاوسەرەکانیان دەکەن.

5. دەرئەنجام وپێشنیاز و ڕاسپاردەکانی توێژینەوەکە

لە کۆتایدا، دوای تاوتوێکردنی سەرجەم لایەنە تیۆری و مەیدانیەکانی توێژینەوەکە، گەیشتە کۆمەڵێک دەرئەنجام و پێشنیاز و ڕاسپاردە:

5.1 دەرئەنجامەکان

دوای خستنەڕووی ئەنجامەکانی توێژینەوەکە و، گفتوگرکردنی ئەنجامەکان، توێژینەوەکە گەیشتە ئەم دەرئەنجامانە:

1. داتا و ئاماری ئەنجومەنی باڵای دادوەری لە هەرێمی کوردستان دەریدەخەن، زیادبونی ڕێژەی جیابونەوە لە کوردستان هاوکاتە لەگەڵ بڵاوبونەوەی زیاتری تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان لە کوردستان، بۆ نمونە کاتێک تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان بەو شێوەیەی ئێستا لە کوردستان بڵاونەبووبووەوە ڕێژەی جیابونەوە کەمتر بوو، بەڵام ئەم ڕێژەیە ساڵ دوای ساڵ زیاتر دەبێ و، مەترسی گەورە لەسەر ئایندەی کۆمەڵگەی کوردی و سەقامگیری خێزانەکان دروستکردوە.
2. لە سەر ئاستی کۆی ئامانجەکان، لە دەرئەنجامدا دەرکەوت تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان پەیوەندییەکی بەهێزی بەئاسایشی خێزان و جیابونەوەی هاوسەران هەیە.
3. لە دەرئەنجامی توێژینەوەکەدا دەرکەوت تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان، لەناویاندا فەیسبووك و ئینستاگرام مەترسی گەورەیان لەسەر ئاسایشی خێزان و ژیانی هاوسەران دروستکردوە، ئەوەش دوپاتکردنەوەی هەمان بۆچونی جەیمس سیکستۆن (James J. Sexton) پارێزەری دیاری جیابونەوەی هاوسەران لە ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکایە، کە لە کتێبە نوێیەکەیدا دوپاتی دەکاتەوە، تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان هۆکاری سەرەکی جیابونەوەن، چونکە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان وەک فەیسبووک دەرفەت دەدەنە هەرکەسێک کە کارلێک لەگەڵ ئەو کەسانەدا بکات کە ڕەنگە "ژەهراوی" بن بۆ پەیوەندیەکەیان، چونکە جاری وایە لە پەیوەندییەکان وێنایەک دروست دەکەن، بەشێوەیەک هەست دەکەن بەپێوەری هاوتەمەنەکانیان ناتوانن ژیان و خۆشەویستی بکەن، یاخود لە ڕێگەی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان پەیوەندی لەگەڵ کەسانێکدا دروست دەکەن کە هیچ کار و هاوبەشیەکیان نییە بۆ پەیوەندیکردن، ئەوەش هۆکارە بۆ خیانەت، خیانەتیش هاوسەرگیری ژەهراوی دەکات و بەجیابونەوە کۆتای دێ(Sexton ,2018:112-113).
4. بەتێبینیکردن و سەرەنجدان لە تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان و، وەڵامی یەکەکانی توێژینەوەکە، دەرکەوت ئەو هەواڵە جۆراوجۆرانەی ڕۆژانە پەیوەست بەژیانی هاوسەری و لێکجیابونەوە کچە مۆدێل و مەیکپ ئارتیستەکان بڵاودەکرێنەوە، کاریگەری لەسەر زیادبونی ڕێژەی جیابونەوەی هاوسەران لە هەرێمی کوردستان هەبوە، چونکە جیابونەوەی ژن و مێردیان کردۆتە

پرۆسەیەکی سادە و ئاسایی، بەبێ لەبەرچاوگرتنی ڕەهەندە مەترسیەکانی ئەو پرۆسەیە.

5. تەرخانکردنی کاتێکی زۆری ڕۆژانە بۆ بەکارهێنانی تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان، ئەوەش یەکێکە لە مەترسیەکان لەسەر ئاسایشی خێزان، دەرئەنجامی توێژینەوەکەدا دەرکەوتوە (77.7%) ڕۆژانە (١-٤) کاتژمێر تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان بەکاردەهێنن.

6. لە ڕووی کۆمەڵایەتی و دەرونیەوە، تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان بونەتە هۆکارێك بۆ زیادبوونی گرفت و دیاردە کۆمەڵایەتیەکانی وەك (خیانەت و ناپاکی، درۆکردن، دڵپیسی، فێڵکردن، لاوازبونی پەیوەندییە خێزانیەکان، متمانە و ڕێزگرتن)، هەموو ئەوانەش بەهۆکارە سەرەکی و گشتیەکانی جیابونەوەی ژنی و مێرد لە قەڵەم دەدرێن.

5.2 پێشنیازەکان

1. بۆ پارلەمانی کوردستان پێشنیاز دەکەین، یاسای خراپ بەکارهێنانی ئامێرەکانی پەیوەندیی ژمارە (6) ساڵی (2008) بەشێوەیەک هەموار بکاتەوە، کە دامەزراوەکانی ڕاگەیاندن و هاوسەران باشتر پابەندی بنەماکانی ئاسایشی خێزان بکەن.
2. بۆ وەزارەتی ڕۆشنبیری و لاوان پێشنیاز دەکەین، چاودێری دامەزراوەکانی ڕاگەیاندن و میدیاکاران بکات و پابەندی بنەما گشتیەکانی ئاسایشی خێزانیان بن، بەتایبەت لەو هەواڵ و بابەتانەی پەیوەندیان بەجیابونەوەی هاوسەران هەیە.
3. بۆ ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی بەتایبەت ڕێکخراوەکانی ژنان و ئافرەتان پێشنیاز خولی هۆشیاری چڕ بۆ ژنان و ئافرەتان بکەنەوە بۆ چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان.
4. هەروەک بۆ سەندیکای ڕۆژنامەنوسان و ڕێکخراوەکانی بواری ڕۆژنامەوانی پێشنیاز دەکەین، خولی ڕۆژنامەوانی جۆراوجۆر بۆ میدیاکاران و دامەزراوەکانی ڕاگەیاندن بکەنەوە بۆ چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ بابەتە کۆمەڵایەتیەکان بەتایبەت ئەو بابەتانەی پەیوەندیان بەئاسایشی خێزان هەیە، لەوانە جیابونەوە.
5. پێشنیاز دەکەین دامەزراوەکانی ڕاگەیاندن لە بڵاوکردنەوەی هەواڵ و بابەتە کۆمەڵایەتیەکاندا پرس بەپسپۆڕانی کۆمەڵایەتی و دەروونی بکەن، یان ڕاوێژکاری کۆمەڵایەتی و دەروناسی دابمەزرێنن تا بتوانن هاوکاربن لە پتەوکردنی پایەکانی ئاسایشی خێزان.
6. بۆ وەزارەتی خوێندنی باڵا و توێژینەوەی زانستی پێشنیاز دەکەین لە چوارچێوەی پرۆگرامەکانی خوێندندا بایەخ بەئاسایشی خێزان بدەن و، کوڕان و کچان هۆشیار بکەنەوە سەبارەت بەگرنگی پاراستنی کۆڵەکەکانی ئاسایشی خێزان.
7. گرنگە وەزارەتی ناوخۆ لە ڕێگەی (پۆلیسی کۆمەڵگەیی) لەناوەندەکانی خوێندن بەرێکخستنی سمینار و کۆڕ و کۆبونەوەی جیا هاوکاربن لە هۆشیارکردنەوەی تاکەکانی کۆمەڵگە بۆ چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان و پاراستنی ئاسایشی خێزان.
8. بۆ وەزارەتی داد پێشنیاز دەکەین، بەر لە بەستنی گرێبەستی هاوسەری کچان و کوڕان پابەندی بینینی خولی تایبەت بەهۆشیاری خێزانی بکرێن، ئەوەش لە ڕێگەی کردنەوەی دامەزراوەیەکی تایبەت بەو مەبەستە بۆ چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان و چارەسەرکردنی ئەو گرفتانەی لە ژیانی هاوسەریدا ڕوبەڕویان دەبێتەوە.

5.3 ڕاسپاردەکان

1. ئەنجامدانی توێژینەوەی زانستی لەبارەی تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان و کاریگەری لەسەر ئاسایشی خێزان، بەشێوەیەک پایەکانی دیکەی خێزان بەنموونە وەربگیرێ، لەوانە ئالودەبونی منداڵ بەیارییە ئەلکترۆنیەکان.
2. بەباشی دەزانین توێژەران لە داهاتوودا توێژینەوەی زانستی لەبارەی کاریگەری تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان لەسەر بڵاوبونەوەی تاوان ئەنجام بدەن (خێزان لێکترازاوەکان بەنمونە وەربگیرێ).
3. ئەنجامدانی توێژینەوەی بەراوردکاری بۆ زانینی ئاستی پارێزراوی ئاسایشی خێزان لە نێوان ئەو خێزانانەی بەڕادەی جیاواز تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان بەکاردەهێنن بەجیاوازیکردن لە نێوان تەمەن، پیشە و پاشخانی کۆمەڵایەتی و ئاستی زانستی.

لیستی سەرچاوەکان

احمد، ئاراز رمضان (2019) کاریگەری بەکارهێنانی ئینتەرنێت لەسەر پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان لەنێوان خوێندکارانی زانکۆ لەهەرێمی کوردستان، توێژینەوەیەکی مەیدانییە. *مجلة جامعة جيهان-اربيل للعلوم الانسانية والاجتماعية 3*(2)، 8-19.

جبار، عبير محمود (2017) أعتماد طلبة جامعة جيهان على الإعلام الجديد كمصدر للمعلومات والاخبار. *مجلة جامعة جيهان-اربيل العلمية* ، *1*(2)، 65-42.

الحسيني، د. عزيز أحمد صالح ناصر (2016) الأمن الأسري المفاهيم – المقومات – المعوقات مع دراسة ميدانية في مدينة صنعاء. *مجلة الاندلس للعلوم الإنسانية والاجتماعية،2* (15)، 161-231.

حمدامين، إدريس قادر (2020) ئاسایشی خێزان. لە کتێبی شکۆی خێزان. ئامادەکردنی: زەکیە فەقێ موحەمەد و، عەبدولوەهاب ڕەمەزان عەبدولوەهاب. هەولێر: چاپخانەی هەڤاڵی هونەری.

حميدان، بدر الدين و، مبارك، حفيظة (2020) الخصوصية بين الزوجين في ظل مواقع التواصل الاجتماعي - دراسة ميدانية. *مجلة المعيار. جامعة الأمير عبد القادر للعلوم الإسلامية قسنطينة، 24*(52)، 538-522.

حنونة، جميل جمال (2013) تأثير الفقر على الأمن الاجتماعي للأسر الفلسطينية في قطاع غزة- دراسة حالة على محافظة شمال قطاع غزة. رسالة ماجستير (غير منشورة) السودان: جامعة السودان للعلوم والتكنولوجيا.

خەلیل، مەعن (2007) کۆمەڵناسی خێزان. وەرگێڕانی: ئارام ئەمین جەلال. دهۆك: چاپخانەی خانی.

خەمەش، مەجدەدین عومەر خەیری (2012) کۆمەڵناسی بابەت و میتۆد.

وەرگێڕانی: عبداللە خورشید و، عبداللە اسماعیل و، محمد شوانی و، زیرەك عبداللە و، دیدار ئەبوزێد و، سەنگەر زراری و، نەوزاد عەباس. هەولێر: دەزگای چاپ و بلاوكردنەوەی رۆژهەلات.

زامل، يوسف عناد و، رسن، عامر عبد(2010) الأمن الوطني ماهيته، أبعاده، مقوماته، محدداته، وأثره على التماسك الاجتماعي في المجتمع العراقي- بحث تحليلي في علم الاجتماع السياسي، مجلة لارك للفلسفة واللسانيات و العلوم الاجتماعية. العراق: جامعة واسط،4، 33-67.

سعدو، أحمد مظهر (2011) التفكك الأسري ودوره في جنوح الأحداث متاح على الموقع) التفكك الأسري ودوره في جنوح الأحداث - ديوان العرب (diwanalarab.com) تاريخ زيارة (2022/1/15).

السعدي، د. رحاب عارف (2018) واقع الأمن الأسري في المجتمع الفلسطيني كما يدركها الشباب الجامعي الفلسطيني (دراسة ميدانية في الجامعة العربية الأمريكية/محافظة جنين) مركز جيل البحث العلمي. اعمال المؤتمر الدولي المحكم حول التفكك الأسري: الأسباب والحلول. لبنان: طرابلس.

سلمان، أحمد حسن (2017) شبكات التواصل الاجتماعي و دورها في نشر الشائعات من وجبة نظر أعضاء هيئة التدريس في جامعة ديالى. رسالة ماجستير غير منشورة. عمان: جامعة الشرق الأوسط.

سليم، العايب (2019) التفكك الأسري و أثره على انحراف الطفل متاح على الموقع Manifestations Univ Ouarglaالتفكك الأسري و أثره على انحراف الطفل (univ-ouargla.dz) تاريخ زيارة (2022/1/28).

سمير، فارح (2009) ظاهرة العود للإدمان على المخدرات والتفكك الأسري. رسالة ماجستير (غير منشورة) الجزائر: جامعة بن يوسف بن خدة .

شوانی، هێمن ئەمین (2021) ڕاگەیاندن و ئاسایشی كۆمەڵایەتی. هەولێر: ناوەندی هەولێری مەكتەبی ڕاگەیاندنی (ی.ن.ك).

الصنيع، صالح بن إبراهيم (2019) التفكك الأسري.. الأسباب والآثار. لە ڕێكەوتی (2022(10/1). لەم بەستەرە وەرم گرتووە https://www.hellooha.com/articles/98-التفكك-الأُسري،-أسبابه-وآثاره-وحلوله.

طاهر، زەريا احمد (2010) جیابوونەوەی ژن و مێرد و هۆكار و ئەنجامەكانی توێژینەوەیەكی مەیدانیە لە شاری هەولێر. نامەی ماستەر (بلاونەكراوەتەوە)هەولێر: زانكۆی سەلاحەددین/ هەولێر.

الطيب، د. عثمان (2018) تجليات الأمن الأسري في الخطاب المسجدي (دراسة ميدانية لعينة من الخطب المنبرية) مركز الدولي للإستراتيجيات التربوية و الأسرية. اعمال المؤتمر الدولي الأول حول الامن الأسري: الواقع والتحديات. تركيا: إسطنبول.

عامر، عادل (2018) أسباب التفكك الأسري وأثره على انحراف الأطفال والمجتمع. متاح على الموقع)أسباب التفكك الأسري وأثره على انحراف الأطفال والمجتمع doniaelflos.com تاريخ زيارة (2022/1/28).

عزيز، عبدى (2014) أثر حجم العينة على الخصائص السيكومترية للاختبار. رسالة ماجستر غير منشورة. الجزائر: جامعة عبد الحميد بن باديس مستغانم.

عمر، محمود أحمد و، فخرو، حصة عبدالرحمان و، السبيعي، تركي و، تركي، امنه عبدالله (2010) القياس النفسي و التربوي. عمان: دار المسيرة للنشر و التوزيع.

عەبدوڵا، فەوزيە (2014) دياردەی هەڵوەشانەوەی خێزان و كاریگەری لەسەر كەسایەتی منداڵ. *گۆڤاری شیكار. لە بڵاوكراوەكانی یەكێتی ئافرەتانی كوردستان*. ژمارە (6-7) 77-90.

غنام، صليحة (2010) عمالة الأطفال و علاقتها بظروف الأسرة- دراسة ميدانية بمدينة باتنة. رسالة ماجستر غير منشورة. الجزائر: جامعة الحاج الخضر-باتنة.

قاسم، أحمد و جداى، سليم (2019) تأثير المواقع التواصل الاجتماعي على الأمن المجتمعي للدول الخليجية. المانيا: المركز الديموقراطي العربي.

الكاف، عبدالله عمر زين (2014) تطبيق العمليات الإحصائية في البحوث العلمية مع استخدام برنامج . SPSS. الرياض: مكتبة القانون و الاقتصاد.

كۆڤمان، ج،ك. (2009). كۆمەڵناسی هاوسەرگیری (ستار باقی كەریم، وەرگێڕ). هەولێر.

الكوارى، حنان عبدالله (2012) الأمن الاجتماعي و تأثيره على التربية في ضوء التحديات المعاصرة، الإسكندرية: دار الوفاء لدنيا الطباعة و النشر.

محەممەد، فائیز ئیبراهیم (2013) كۆمەڵناسی خووگرتن بەمادده هۆشبەرەكان. هەولێر: چاپخانەی ڕۆژهەڵات.

المري، على بن ربيع (2006) التفكك الأسري و خطره على الأمن الاجتماعي. مجلة (الامن و الحياة) الرياض: (305).

النشوي، أ.ساري أحمد (2017) التفكك الأسري وأثره على الفرد والمجتمع. متاح على الموقع http://bit.ly/2pfWwv1 تاريخ زيارة (15 /2022/1) .

نصار، عبدالكريم (2011) أساسيات علم الاجرام و العقاب. بغداد: مطبعة الذاكرة للنشر و التوزيع.

هتيمي، أ.حسين محمود (2015) العلاقات العامة والشبكات التواصل الاجتماعي. عمان: دار أسامة للنشر و التوزيع.

ئامێدیان، فەخرەدین. (2013). فەرهەنگی شیكاری زاراوەكانی كۆمەڵناسی. ناوەندی چاپی شەمیی سنە. سنە.

krjc.org (2022) داتاو ئاماری دادگاكان- ئامارەكانی جیابونەوە و هاوسەری لە پارێزگای هەولێر. لەم بەستەرە بەردەستە: (ئەنجومەنی دادوەری هەرێمی كوردستان(krjc.org)) ڕێكەوتی سەردان (20/1/2022).

Abdol Rahimi, Shahram, Shakarbigi, Ali Reza and Naderi, Ghoobad (2012) Phenomena Effects of Divorce on Families and Society, *Journal of Basic and Applied Scientific Research. 2* (5)4639-4647.

Fagan, Patrick F. and Churchill, Aaron (2012) The Effects of Divorce on Children. Marri Research. USA: Marriage and Religion Research Initiative.

Maltby, john, Liz Day and Macaskill (2007) *personality, individual differences and intelligence*. England: Pearson prentice Hall .

Sexton, James J (2018) *If You're in My Office, It's Already Too Late: A Divorce Lawyer's Guide to Staying Together*. USA. New York: Henry Holt and Company.

Soltanion, Farangis. (2017). Evaluation of psych-social factor influential an emotional Divorce among attendants to

social Emergency service. *ALMNHAL. 15*: 201-204 .

Abstract:

The family is the first individual growth cell in the community, and with the family's support, the safety of the members will be relatively safe, but divorce is the greatest threat to the family. The primary purpose of this study is to identify the relationship between the use of social media and family's security, as in this research, the method description - through community surveys, for example, to describe, evaluate, reach conclusions, and determine the level of relationships between the use of social media to family security, especially divorce. Therefore, those 170 people, who were married in Erbil, are considered as good samples in this survey. As shown in the research, data, and statistics from the Supreme Judicial Council in the Kurdistan Region, show that the increase in divorce rates in Kurdistan coincides with the further expansion of social media in Kurdistan, thereby raising social networks awareness, including Facebook and Instagram raising concerns about the safety of the family, and the lives of spouses. It is worth mentioning that it has become one of the main causes of the couple's divorce.

Keywords: Social Medis, Security, Family, Family Security, Divorce.

10.24086/cuejhss.v6n2y2022.pp83-98